

НОРМА МАСЛАХАТЧИ

ҲУҚУҚ
СОЛИҚЛАР
БУХГАЛТЕРИЯ

2005 йил июлдан чиқа бошлаган

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
ФАРМОНИ

«АНГРЕН» МАХСУС ИНДУСТРИАЛ ЗОНАСИНИ БАРПО ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

(«Халқ сўзи», 2012 йил 14 апрель, 73 (5493)-сон)

Юқори қўшилган қийматга эга бўлган рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариш-ни таъминлайдиган замонавий, юксак технологияли ишлаб чиқаришларни ташкил этиш учун хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитларни шакллантириш, шунингдек, Тошкент вилоятининг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс ҳамда самарали фойдаланиш, шу асосда янги иш жойларини яратиш ва аҳоли даромадларини ошириш мақсадида:

1. Ўзбекистон Республикаси Иқтисоди-ят вазирлиги, Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Молия вазирлиги, Тошкент вилояти ҳокимлигининг Тошкент вилоятида «Ангрен» махсус индустриал зонасини (кейинги ўринларда – «Ангрен» МИЗ деб юритилади) 1-иловага* мувофиқ ҳудудлар чегаралари доирасида барпо этиш тўғрисидаги таклифи қабул қилинсин.

Ўзбекистон Республикаси «Ерғоёдезда-дастр» давлат қўмитаси Тошкент вилояти ҳокимлиги билан биргаликда бир ой муддатда «Ангрен» махсус индустриал зонаси таркибига киритиладиган ер майдонларининг чегараларини аниқ белгиласин ва ерларнинг тегишли равишда ажратилишини таъминласин.

Белгилаб қўйилсинки, «Ангрен» махсус индустриал зонаси таркибига киритилган ер майдонлари Тошкент вилояти ҳокимли-гининг бевосита тасарруфиди бўлади.

2. Қуйидагилар «Ангрен» махсус индустриал зонаси фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари этиб белгилансин:

ички ва жаҳон бозорларида рақобатбардош бўлган юқори қўшилган қийматга эга маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича замонавий, юксак технологияли ишлаб чиқаришларни барпо этиш ва уларнинг самарали фаолият юритиши учун инвестициялар, энг аввало тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш борасида қулай шарт-шароитларни шакллантириш;

махсус индустриал зонага кирувчи минтақанинг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс ва самарали фойдаланишни таъминлаш, минерал-хом ашё ресурсларини янада чуқурроқ қайта ишлаш бўйича

янги ишлаб чиқаришларни барпо этиш;

махсус индустриал зона ва умуман республика корхоналари ўртасида мустаҳкам кооперацион алоқалар ўрнатиш ҳамда саноат кооперациясини ривожлантириш асосида маҳаллий хом ашё ва материаллар негизда юксак технологияли маҳсулот ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш;

транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани жадал ривожлантириш ҳамда самарали фойдаланиш, «Ангрен» логистика маркази салоҳиятини, юкларни автомобиль ва контейнерларда ташиш борасида яратилган тизимни янада ривожлантириш ҳамда улардан кенг қўламда фойдаланишни таъминлаш.

3. Белгилаб қўйилсинки:

«Ангрен» махсус индустриал зонасининг фаолият юритиш муддати 30 йилни ташкил этади ва бу муддат кейинчалик узайтирилиши мумкин;

«Ангрен» МИЗ фаолият юритадиган муддат мобайнида унинг ҳудудида махсус солиқ тартиби ва божхона имтиёзлари амал қилади;

«Ангрен» МИЗ қатнашчиси мақоми «Ангрен» махсус индустриал зонаси Маъмурий кенгашининг қарори билан берилади.

4. «Ангрен» махсус индустриал зонасининг Маъмурий кенгаши 2-иловага* мувофиқ таркибда ташкил қилинсин.

«Ангрен» махсус индустриал зонаси Маъмурий кенгашининг асосий вазифалари ва функциялари қуйидагилардан иборат деб ҳисоблансин:

корхоналарга «Ангрен» МИЗ қатнашчиси мақоми бериш тўғрисида қарорлар қабул қилиш;

«Ангрен» МИЗда лойиҳаларни амалга ошириш учун масъул бўлган вазирликлар ва идораларнинг, ҳўжалик бирлашмаларининг лойиҳа, тендер ва контракт ҳужжатларини ўз вақтида тайёрлаш ҳамда уларнинг экспертизасини ўтказиш борасидаги ишларини, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг «Ангрен» МИЗ фаолияти билан боғлиқ масалалардаги ишларини мувофиқлаштириш;

ишламаётган корхоналарни ва давлат эгалигидаги мол-мулкни «Ангрен» МИЗ қат-

нашчиларига нолга тенг харид қиймати бўйича сотиш тўғрисида қарорлар қабул қилиш;

«Ангрен» МИЗнинг самарали фаолият юритишини ташкил қилиш, «Ангрен» МИЗ Дирекциясини шакллантириш ва унинг фаолияти устидан назорат олиб бориш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш.

5. «Ангрен» махсус индустриал зонаси қатнашчилари:

юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи, уларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўлашдан, кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови, шунингдек, Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўлашдан;

республикада ишлаб чиқарилмайдиган, лойиҳаларни амалга ошириш доирасида «Ангрен» МИЗ ҳудудига Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган рўйхатлар бўйича олиб кириладиган ускуналар, бутловчи буюмлар ва материаллар бож тўловлари (божхона йиғимларидан ташқари) тўлашдан озод қилинсин.

Белгилаб қўйилсинки, юқорида кўрсатиб ўтилган имтиёзлар киритилган инвестицияларнинг ҳажмига қараб 3 йилдан 7 йилгача муддатга берилади, шу жумладан эквиваленти:

300 минг АҚШ долларидан 3 миллион АҚШ долларигача бўлганда – 3 йил муддатга;

3 миллион АҚШ долларидан ортиб 10 миллион АҚШ долларигача бўлганда – 5 йил муддатга;

10 миллион АҚШ долларидан ортиб бўлганда – 7 йил муддатга берилади.

6. Тошкент вилояти ҳокимлиги «Ангрен» махсус индустриал зонасининг Маъмурий кенгаши қарорлари бўйича белгиланган тартибда «Ангрен» МИЗда лойиҳаларни амалга оширувчи инвесторлар учун қуйидагиларни таъминласин:

биринчи навбатда собиқ саноат зоналарининг фойдаланилмаётган ҳудудларида корхоналар қуриш учун ер майдонларини ўз вақтида ажратиш;

муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси тармоқларига уланиш учун барча зарур рухсатномаларни «бир дарча» тамойили асо-

сида бериш.

7. Шундай тартиб ўрнатилсинки, унга мувофиқ «Ангрен» МИЗда қатнашувчи ҳўжалик юритувчи субъектлар учун «Ўзбекэнерго» ДАК, «Ўзтрансгаз» АК, Тошкент вилояти ҳокимлиги бўлинмалари ва бошқа муҳандислик-коммуникация хизматларини етказиб берувчилар коммуникацияларни ишлаб чиқариш майдончаларига туташтирган ҳолда кафолатли уланишини таъминлайдилар.

8. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги ҳамда Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси «Ўзбекэнерго» ДАК, «Ўзтрансгаз» АК, «Ўзавтойўл» АК, «Ўзбекистон темир йўллари» ДАК, «Ўзкоммунизмат» агентлиги, Тошкент вилояти ҳокимлиги билан биргаликда уч ой муддатда «Ангрен» махсус индустриал зонаси ҳудудида транспорт, ишлаб чиқариш ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини жадал ривожлантириш дастурини ишлаб чиқсин ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси бир ой муддатда «Ангрен» МИЗ Дирекциясини ташкил этсин ва «Ангрен» махсус индустриал зонаси фаолиятини ташкил этиш бўйича қарор қабул қилсин, унда «Ангрен» махсус индустриал зонаси тўғрисидаги Низом ҳамда «Ангрен» махсус индустриал зонаси Маъмурий кенгаши ҳақидаги Низомни тасдиқлаш назарда тутилсин.

10. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги Молия вазирлиги, Адлия вазирлиги ҳамда бошқа манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда бир ой муддатда қонун ҳужжатларига ушбу Фармондан келиб чиқадиган ўзгартиш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

11. Мазкур Фармоннинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазир Ш.М.Мирзиёев зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти И.КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
2012 йил 13 апрель
ПФ-4436-сон.

Қонун чиқарувчилар нималар устида ишлашмоқда

ОИЛАВИЙ БИЗНЕСГА – КЕНГ ЙЎЛ

Олий Мажлис Сенатининг 23–24 мартда бўлиб ўтган саккизинчи Ялпи мажлисида «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги Қонун кўриб чиқилди ва маъқулланди.

Оилавий бизнес учун ҳуқуқий кафолатларнинг аҳамияти, иқтисодиётнинг турли соҳаларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ушбу муҳим шаклининг ўрни тўғрисида Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Қонунчилик ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитаси (ЎзЛиДеП фракцияси) аъзоси Полянте СВЕШНИКОВ ҳикоя қилади.

3-бетда

ЯНГИ ҲУЖЖАТЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТАМИЗ

Тақдим этилаётган ҳужжатларнинг тўлиқ матни билан www.norma.uz сайтида танишиб чиқишингиз мумкин.

ЯНГИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚИЛАДИ

Вазирлар Маҳкамасининг 30.03.2012 йилдаги 93-сон қарори билан 2012 йилда қонунлар ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатасига киритиш бўйича дастур тасдиқланди.

Дастур билан бозор муносабатлари ривожланиши шароитларида ОАВ эркинлиги кафолатларини янада кучайтириш, уларнинг моддий-техник базасини кучайтириш, ОАВ тақдим этаётган ахборотнинг сиёсий, ғоявий ва маданий хилма-хиллигини таъминлаш, электрон оммавий ахборот воситалари тизимини эркинлаштириш, уларни мамлакатнинг демократик янгилиниш жараёнини ёритишга кенг жалб қилишга йўналтирилган «Оммавий ахборот воситаларининг иқтисодий фаолияти тўғрисида», «Оммавий ахборот воситаларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш кафолатлари тўғрисида», «Телерадиоузатувлари тўғрисида»ги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва киритиш режалаштирилган.

«Хусусийлаштириш тўғрисида»ги қонун лойиҳаси ҳам янги таҳрирда кўриб чиқилади. Ҳужжатда иқтисодиётда нодавлат соҳа улушини янада кенгайтириш, хусусий инвесторларни халқ хўжалигининг етакчи тармоқларига жалб қилишни рағбатлантириш, барча тоифадаги бўлғуси инвесторлар учун хусусийлаштиришга тенг йўл очишни таъминлаш назарда тутилган.

Дастур доирасидан шунингдек «Аудиторлик фаолияти тўғрисида»ги Қонунга ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиш ҳам ўрин олган. Улар аудиторлик фаолиятини халқаро принциплар ва стандартларга мувофиқ такомиллаштириш, аудиторлик текширувлари ролини оширишга йўналтирилган.

Истиқболли илмий ишланмаларни синовдан ўтказиш, татбиқ қилиш ва саноатда ўзлаштиришнинг самарали механизминини яратиш, инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқувчи ва татбиқ қилувчи, энг аввало, саноатнинг юқори технологик тармоқларидаги корхоналарга, қўшимча рағбат ва имтиёзларни тақдим этиш – «Инновациялаш ва инновация фаолияти тўғрисида»ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқувчиларнинг вазифалари шулардан иборатдир.

«Иссиқлик таъминоти тўғрисида»ги қонун лойиҳаси

билан эса иссиқлик энергияси (қуввати)ни ишлаб чиқариш, узатиш, тақсимлаш ва истеъмол қилиш соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш назарда тутилган.

«Газ таъминоти тўғрисида»ги қонун лойиҳасининг ишлаб чиқилишига эса газ таъминотида оид муносабатлардаги ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асослар белгилаб берилиши зарурати сабаб бўлди. Қонун газ тақсимлаш тармоқларининг бутлигини келгусида таъминлаш, газдан оқилона фойдаланиш, газ-транспорт тизими (газ қувурлари ва улардаги қурилмалар)нинг дахлсиз бўлишига ёрдам беради.

Ҳозирги пайтда юридик шахслар ва якка тартибдаги тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий база мазкур соҳадаги муносабатларни бевосита тартибга солувчи бир нечта меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, шунингдек ушбу муносабатларни билвосита тартибга солувчи кўпгина қонун ҳужжатларидан (40 дан ортиқ) иборат. Шу муносабат билан «Юридик шахслар ва якка тартибдаги тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисида»ги қонун лойиҳаси кўриб чиқилади.

ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРГА ИМТИЁЗЛАР ЯНАДА КЎПАЙДИ

Президентнинг 10.04.2012 йилдаги ПФ-4434-сон Фармонида биноан тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар учун Президентнинг 11.04.2005 йилдаги ПФ-3594-сон Фармони билан бериладиган имтиёзлар жорий этиладиган иқтисодиёт тармоқлари рўйхати ўзгартирилди. Ундан фармацевтика саноати чиқариб ташланиб, яна 12 дан ортиқ тармоқ қўшилди, улар орасида:

балиқ ва балиқ маҳсулотларини қайта ишлаш ҳамда консервдалаш;

тиббий саноати, шунингдек ветеринария учун дори воситаларини ишлаб чиқариш;

қадоқлаш материалларини ишлаб чиқариш; муқобил энергия манбалари негизда электр станциялари қуриш;

кўмир саноати (кўмирни бойитиш, кўмир брикетларини ишлаб чиқариш, сланец саноати);

ишлаб чиқаришга мўлжалланган электроферроқотишма

ва металл буюмларни ишлаб чиқариш;

машинасозлик ва металлга ишлов бериш (машинасозлик, трактор ва қишлоқ хўжалик машинасозлиги, қурилиш, йўл ва коммунал машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноати ҳамда маиший асбоблар машинасозлиги);

дастгоҳсозлик ва асбобсозлик саноати;

шиша ва чинни-фаянс саноати;

микробиология саноати;

ўйинчоқлар ишлаб чиқариш.

Фармон билан солиқ имтиёзларини қўллаш шартлари ҳам ўзгартирилган. Эндиликда имтиёзлар Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятини истисно қилган ҳолда, республиканинг барча шаҳарлари ва қишлоқ аҳоли пунктларида жойлашган корхоналарга татбиқ этилади. Эслатиб ўтамиз, олдин корхоналар ортиқча ишчи кучи бўлган минтақалар – Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятларида, шунингдек Навоий, Андижон, Наманган ва Фарғона вилоятларининг қишлоқ аҳоли пунктларида жойлаштирилиши керак эди. Шунингдек корхонанинг устав капиталидаги хорижий иштирокчилар улушининг фоизли миқдори 50 фоиздан 33 фоизга камайтирилди. Ушбу корхоналар давлат рўйхатидан ўтказилгандан кейин тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни киритиш талаби ҳам чиқариб ташланди. Кўрсатиб ўтилган имтиёзларнинг қўлланиш муддати давомида уларни тақдим этиш натижасида олинган даромаднинг корхонани янада ривожлантириш мақсадида қайта инвестициялашга йўналтирилиши керак бўлган фоизи белгиланган бўлиб, энди у камида 50 фоизни ташкил қилиши керак.

2012 йил 28 мартдан 13 апрелгача бўлган даврда қабул қилинган ҳужжатларнинг қисқача шарҳларичи
эксперт-юристимиз Елена ЕРМОХОВА таъйёрлади.

ЭЗГУ МАҚСАДЛАР МУШТАРАКЛИГИ

Халқаро ҳамкорлик марказида Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ижтимоий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш фонди, «Хаёт учун!» миллий уюшмаси, БМТ Аҳолишунослик жамғармаси ҳамкорлигида «Соғлом она – соғлом бола – мустақам оила асоси» мавзuida давра суҳбати ўтказилди.

Унда тегишли вазирлик ва идоралар, жамоат ташкилотлари вакиллари, шифокор ва психологлар, мутахассислар иштирок этди.

Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг ўринбосари А.Комилов, Ижтимоий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш фонди бошқаруви раиси М.Ширинова, «Хаёт учун!» миллий ассоциацияси директори Ш.Умарова, Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси раисининг ўринбосари Д.Ҳасанова, Республика Репродуктив

саломатлик маркази директори М.Катахўжаева ва бошқалар аҳоли саломатлиги ҳақида ғамхўрлик кўрсатиш, ёш авлодни баркамол инсонлар этиб вояга етказиш, оила, оналик ва болалик манфатларини ҳимоялаш борасида Президентимиз Ислон Каримов раҳнамолигида амалга оширилаётган эзгу ишлар юксак самаралар бераётганини таъкидлади.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, ўндан ортиқ қонун ҳужжатлари соғлиқни сақлашга оид ислохотларни изчил,

тизимли, босқичма-босқич амалга оширишда муҳим ҳуқуқий асос бўлмоқда. Бунинг самараси ўлароқ, юртимизда замонавий тиббий ускуна ва жиҳозлар билан таъминланган қишлоқ врачлик пунктлари, оилавий поликлиникалар, даволаш-ташхис муассасалари барпо этилмоқда. Она ва бола скрининги, перинатал марказлари фаолиятининг кенг йўлга қўйилгани чақалоқларнинг турли ирсий хасталиклар билан дунёга келиши, оналарнинг хасталаниши каби салбий ҳолатларга барҳам беришда алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Аҳолига тез, юқори малакали, сифатли ва ишончли тиббий хизмат кўрсатилиши, юқумли касалликларга қарши профилактика чораларининг ўз вақтида қўлла-

нилиши, фарзанд кўриш ёшидаги аёллар, ўсмир қизларни соғломлаштириш тадбирларининг самарали амалга оширилиши натижасида аҳолининг ўртача умр кўриш даражасини узайтириш, хавfli юқумли касалликларнинг олдини олиш, хотин-қизларни соғломлаштириш бўйича юксак кўрсаткичларга эришилмоқда. Бу борада қўлга киритилган ютуқлар халқаро миқёсда ҳам алоҳида эътироф этилиб, қимматли тажриба сифатида ўрганилмоқда.

Аҳоли саломатлигини янада яхшилашга доир эзгу ишларда турли вазирлик ва идоралар билан бирга Ижтимоий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш фонди, «Хаёт учун!» миллий уюшмаси каби жамоат ташкилотлари ҳам муносиб ҳисса қўшмоқда.

Ў.А.

УШБУ
СОНДА:

✓ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

– «Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини рағбатлантиришга оид қўшимча чоратадбирлар тўғрисида».

1-бет

✓ ҚОНУНЧИЛИКДАГИ ЯНГИЛИКЛАР

– Янги ҳужжатларни тақдим этамиз

2-бет

✓ ҚОНУН ЧИҚАРУВЧИЛАР НИМАЛАР

УСТИДА ИШЛАШМОҚДА

– Оилавий бизнесга – кенг йўл

1, 3-бетлар

✓ ЮРИДИК МАСЛАХАТЛАР

– ЭКИХ ўзгарганда контракт пули ҳам ўзгаради

– Сиз ишлаб чиқарувчи эмассиз

4-бет

✓ БИЗ ЯШАЙДИГАН УЙ

– Бошқарувчи ташкилотлар умид бағишлар

– Ҳарақатда ва ҳамжиҳатликда ҳикмат кўп

– Ширкатлар ажралганда...

– Биз амал қилишимиз зарур бўлган мажбурият

5-10-бетлар

✓ КАДРЛАР БЎЛИМИ

– Ҳар бир ходимга – ўзининг шартномаси

– Агар меҳнат дафтарчаси вақтида берилмаса

11-бет

✓ КЎП БИЛГАН – КАМ БЎЛМАЙДИ

– ... Ойнадан ўпкалама

12-бет

ОИЛАВИЙ БИЗНЕСГА – КЕНГ ЙЎЛ

1-бетда

РИВОЖЛАНТИРИШ УЧУН ҲУҚУҚИЙ ЗАМИН

Бугунги кунда мамлакатимизда давлат раҳбарияти ва Ҳукумати-нинг ҳар томонлама қўллаб-қувватлаши билан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланипти, уларнинг ЯИМдаги улуши ошапти. Шу билан бир қаторда, касаначилик меҳнати шаклида амалга ошириладиган оилавий бизнеснинг иқтисодий аҳамияти ортмоқда, фаолияти асосан оилага таянадиган янги ижтимоий қатлам – фермерлик соҳаси жўшқинлик билан шаклланимоқда. Шу тариқа, оила ўрта синф шаклланишининг таркибий қисмларидан бирига айланиб борапти.

Солиқлар пасаймоқда, рўйхатдан ўтказиш ва лицензиялаш таомиллари соддалаштириляпти, ҳалол, қонунни бузмай ишлаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига давлатнинг аралашуви қисқармоқда. Фикримизча, Президентнинг «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» Фармони (24.08.2011 йилдаги ПФ-4354-сон) ва Президентнинг «Бюрократик тўсиқларни бартараф этиш ва тадбиркорлик фаолияти эркинлигини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» қарори (25.08.2011 йилдаги ПҚ-1604-сон), шунингдек Вазирлар Маҳкамасининг «Бюрократик тўсиқларни бартараф этиш ва рухсат бериш тартибларини амалга оширишда давлат бошқарув функцияларини қисқартиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» қарори (17.10.2011 йилдаги 283-сон) далил бўла олади.

Давлат томонидан махсус дастурлар (махаллийлаштириш, ишлаб чиқаришни модернизациялаш) амалга оширилиб, улар доирасида солиқлардан, импорт ва экспорт пайтида божхона божини тўлашдан тўлиқ озод қилиш тарзида қўшимча имтиёзлар амал қиляпти.

ОИЛА + БИЗНЕС = ФАРОВОНЛИК

Оилавий бизнес дунёдаги энг қадимий бизнес-институтдир. У дунёдаги кўпгина ривожланган мамлакатлар иқтисодиётида устувор ўринга эга. Амалиёт ҳам катта бизнес оилавий компаниядан бошланишини исботлаган. Мустаҳкам оилаларда оилавий бизнес кўп йўналишли корпорацияларга айланиб кетганлигига кўплаб мисоллар мавжуд.

Шу сабабли бизнеснинг «қонунлаштирилган» янги ташкилий-ҳуқуқий шакли кичик бизнес ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш бўйича давлат ўтказётган сиёсатнинг тўғрилигини тасдиқлайди.

Мамлакатимизда ҳозирча мерос қоладиган оилавий бизнес мавжуд эмас. Тадбиркорликнинг ўзи яқиндагина, 20 йилдан сал кўпроқ вақт аввал юзага келди. Бироқ давлат томонидан қабул қилинаётган чора-тадбирлар бизда ҳам бизнес отадан ўғилга, ўғилдан набирага ўтиши учун шарт-шароитлар яратади. Халқимизга хос бўлган оилавий анъаналардан бири – йиллар давомида жамғарилган сармоя ва ҳаётий тажриба, касбий маҳорат сирларини авлоддан авлодга топширишдан иборатдир.

Оилавий бизнеснинг яна бир афзаллиги шундаки, қариндошларнинг ҳаммаси дастлабки паллада бепул ёки арзимаган ҳақ эвазига ишлашлари мумкин, бу эса бизнес учун жуда муҳимдир. Шу сабабли қабул қилинган Қонунда «оилавий тадбиркорлик» тушунчаси *оилавий корхона томонидан таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш мақсадида амалга ошириладиган ташаббускорлик фаолияти сифатида* таърифланади. Бунда сармоя ва фойда умумий оилавий бюджетга қўшилиши ва уларнинг қондошлари фойдаланадиган оила сармоясини ташкил қилишини ҳамма билади. Улар қаторида ёрдам беришга қурби етмайдиганлар ёки ҳали ёрдам бера олмайдиганлар, яъни кексалар ва болалар ҳам бор. Шу тариқа, иқтисодий барқарорликдан ташқари, иштирокчиларнинг ихтиёрийлигига асосланганлиги ҳам оилавий тадбиркорликнинг алоҳида ижтимоий аҳамиятга эгаллигидан далолат беради. Чунончи, оилавий корхона ҳатто уйдан ташқарида иш топа олмайдиган оила аъзоларига ҳам меҳнат қилиш имкониятини беради. Булар ногиронлар, пенсионерлар, иш тажрибасига эга бўлмаган ёшлардир. Ушбу жиҳат ҳам етарлича равшан таъкидланган: *оилавий корхонанинг иштирокчилари бўлиб эр (хотин) ва унга (аёлга) нисбатан ота-оналар, фарзандлар, туғишган ва ўғай ака-ука ва опа-сингиллар, тоға-амаки ва хола-аммалар ҳисобланади.*

Шу муносабат билан оилавий тадбиркорликнинг яна бир муҳим ижобий омилини қайд этиш керак, бу – ёш авлодни меҳнат орқали тарбиялашдир. Зеро, ёшларнинг боқимондалики кайфи-

ятлари сабабларини айнан оиладан излаш керак. Шахсий тусдаги молиявий масалаларни умумий бизнес йўли билан ҳал қилиш болаларда ишбилармонлик, тежамкорлик кўникмаларини ривожлантиради, уларда шахс, оиланинг тенг ҳуқуқли аъзоси бўлишга интилишни тарбиялайди. Бизнесга аралашар экан, болалар катталарнинг тажриба ва билимларидан фойдаланиб, нафақат назарий, балки амалий кўникмаларни ўзларида ҳосил қилишади.

«ОИЛА»ДА КИМ БОШ?

Умумий иш жипсаштиради ва бирлаштиради. Ушбу жиҳат оилавий бизнесда ҳам муваффақиятнинг гаровидир. Зеро, у шунчаки фойда олишга эмас, балки биринчи навбатда оиланинг фаровонлигига йўналтирилган. Ундаги ходимлар ўзлари учун меҳнат қиладилар. Уларда алдашга эҳтиёж йўқ. Оилавий бизнесни бошқаришда қўғозбозлик камроқ. Оиланинг бепул ресурсларини ҳам ишга солиш мумкин.

Айни вақтда оила аъзолари ҳар бир кишининг қобилият ва кўникмалари, характери, руҳий жиҳатларини яхши биладилар. Ушбу омилга таянган ҳолда, ишнинг кўзини билиб ёндашилса, ўз ишини муваффақиятли қуриш мумкин. Яқин кишининг кучли томонларини, унинг ишбилармонлик сифатлари ва амалий мулоқот олиб бориш маҳоратини билиб, унга, масалан, оилавий корхона бошлиғининг ваколатларини топшириш мумкин. Бунинг учун *оилавий корхонанинг барча иштирокчилари бир овоздан иш муомаласида ўз номларидан иштирок этиш ҳуқуқини беришлари керак.* Зеро айни ушбу шахс, Қонунга кўра, *юридик ва жисмоний шахслар билан муносабатларда оилавий корхонанинг вакилидир.* Оилавий корхона бошлиғи вақтинчалик меҳнат қобилиятини йўқотган ёки узоқ вақт бўлмаган тақдирда эса у ўз вакифасини вақтинча бажариб туриш ваколатини оилавий корхонанинг қолган иштирокчилари билан келишган ҳолда улардан бирига беришга ҳақлидир.

Албатта, хизмат муносабатларини ёзма шаклда мустаҳкамлаш керак. Бу нарсаси, дарвоқе, бизнесга аниқ режасиз жалб этилган қариндошлар учун ҳам ундан қандай қилиб чиқиш бобида муҳимдир. Келгусида тушунмовчиликлар ва муаммоларга йўл қўймаслик учун ҳам компенсация миқдори, мулк улуши, вазифалар ва бошқа масалаларни ёзма

равишда қайд этиш муҳим. Шу боис қонунда оилавий корхонанинг таъсис шартномасини расмийлаштириш назарда тутилган, уни корхонанинг барча иштирокчилари имзолайдилар. Унга, эслатилган маълумотлардан ташқари, оилавий корхонанинг устав фонди миқдори; тадбиркорлик фаолиятидан олинган фойдани, шунингдек оилавий корхона тугатилганда мол-мулкни оилавий корхона иштирокчилари ўртасида тақсимлаш тартиби; оилавий корхона фойдаланилишига бериладиган мол-мулкнинг рўйхати; оилавий корхонанинг мол-мулкига доир йирик битимнинг миқдори тўғрисидаги маълумотлар киритилади. Шартномага муассислар муҳим деб ҳисоблаган бошқа шартлар ҳам киритилиши мумкин.

Оилавий корхона бошлиғи алмашган, иштирокчи унинг таркибидан ихтиёрий равишда чиққан, эр-хотин ўртасидаги никоҳ бекор қилинган, иштирокчи вафот этган тақдирда ёки оилавий корхонанинг хўжалик оборотида жалб этилган мол-мулк рўйхатида ўзгаришлар юз беришига олиб келган бошқа сабабларда таъсис шартномасига тегишли ўзгаришлар киритилади, бунда оилавий корхонани қайта рўйхатдан ўтказиш талаб қилинмайди.

ДАВЛАТ ҚЎЛЛАБ- ҚУВВАТЛАЙДИ

Қонун лойиҳаси муҳокама қилиниши пайтида бизнинг ЎзЛи-ДеП фракциямиз тадбиркорларнинг манфаатларини ҳимоя қилиб, оилавий корхоналарни барпо этиш ва ривожлантиришни рағбатлантиришга имкон яратадиган жиҳатларга алоҳида эътибор қаратди. Улар лойиҳада ҳам акс этган. Хусусан, давлат органлари қонун билан белгиланган тартибда оилавий корхонага уларда ишлаб чиқариш фаолиятини ташкил этиш учун фойдаланилмайдиган нотўрар жойлар ижарага берилиши; ишлаб чиқариш майдонлари қурилиши учун ерлар ажратилиши; оилавий корхонанинг ишлаб чиқариш объектиларини муҳандислик-коммуникация тармоқларига улаш; оилавий корхона ишлаб чиқарган товарларни сотиш учун махсус жойлар ажратилишини таъминлашлари керак.

Фикримча, оилавий корхона фаолиятини амалга ошираётганида, шу жумладан улар технологиялар, ишлаб чиқариладиган товарлар (хизматлар) ассортиментини танлашларида, улар

нархлари ва сотиш йўналишларини белгилашларида давлат органлари ҳамда улар мансабдор шахсларининг аралашishiга йўл қўйилмаслиги муҳим жиҳатдир.

Дарвоқе, янги барпо этилган оилавий корхоналарнинг молия-хўжалик фаолиятини, улар давлат рўйхатидан ўтказилган санадан бошлаб дастлабки 3 йил мобайнида режали текширишларга йўл қўйилмайди, бундан бюджет ва марказлаштирилган маблағлар ҳамда ресурслардан мақсадли фойдаланиш билан боғлиқ текширишлар мустасно.

Оилавий корхонага кичик тадбиркорлик субъектлари учун қонунда назарда тутилган имтиёзлар, преференция ва кафолатлар татбиқ этилади. Шунингдек оилавий корхона қонун ҳужжатлари билан белгиланган тартибда Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлаган рўйхат бўйича ўзи тайёрлаган халқ бадийи хунармандчилик ва амалий санъат буюмларини сотишдан олинган тушум бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан озод қилинади.

Бунда оилавий корхонанинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин қолган фойдаси унинг иштирокчилари тасарруфига келиб тушади.

УМИДБАХШ НАТИЖАЛАР

«Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги янги Қонун оилавий бизнес соҳасида банд бўлганлар сонини сезиларли кўпайтириш имконини беради. Бунинг учун эса мамлакатимизда ҳамма шарт-шароитлар бор: ажойиб иқлим шароити, сахий замин, бой хом ашё базаси ва, энг асосийси, – ўзбек халқининг авлоддан авлодга ўтаётган меҳнатсеварлиги.

Оилавий бизнес ҳозирданок ғоятда мураккаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг бутун бир мажмуини ҳал қилиш ва иқтисодиётни ривожлантиришга ишсиз аҳолининг бир қисmini жалб этишга қодир.

Йирик корхоналардан фарқли равишда оилавий бизнес аҳолини йирик фирмалар ишлаб чиқаришдан бош тортаётган ёки ишлаб чиқара олмаётган товарлар ва хизматлар билан таъминлайди. Бунинг устига кичик тузилмалар кўпинча новаторлар ҳамдир. Улар учун янги ғояларни ишлаб чиқариш жараёнига йўналтириш осонроқ.

Гулнора АБДУНАЗАРОВА,
парламентдаги
мухбиримиз.

ЭКИҲ ЎЗГАРГАНДА КОНТРАКТ ПУЛИ ҲАМ ЎЗГАРАДИ

Мен олий ўқув юртини битирувчи курсида ўқийман, ўқув йили бошида таълим олишга контракт ҳақини тўлалигича тўлаганман. Таълим қийматининг ошиши муносабати билан қўшимча ҳақ тўлашим керакми, ҳолбуки ўқишимнинг тугашига атиги 2 ой қолган? Менга март учун стипендия берилмади. Олий ўқув юртида стипендия бермаслик учун ҳуқуқ борми? Нима сабабдан битирувчиларга ёз ойлари учун стипендия берилиши тўхтатиб қўйилди?

Х.Салихов.

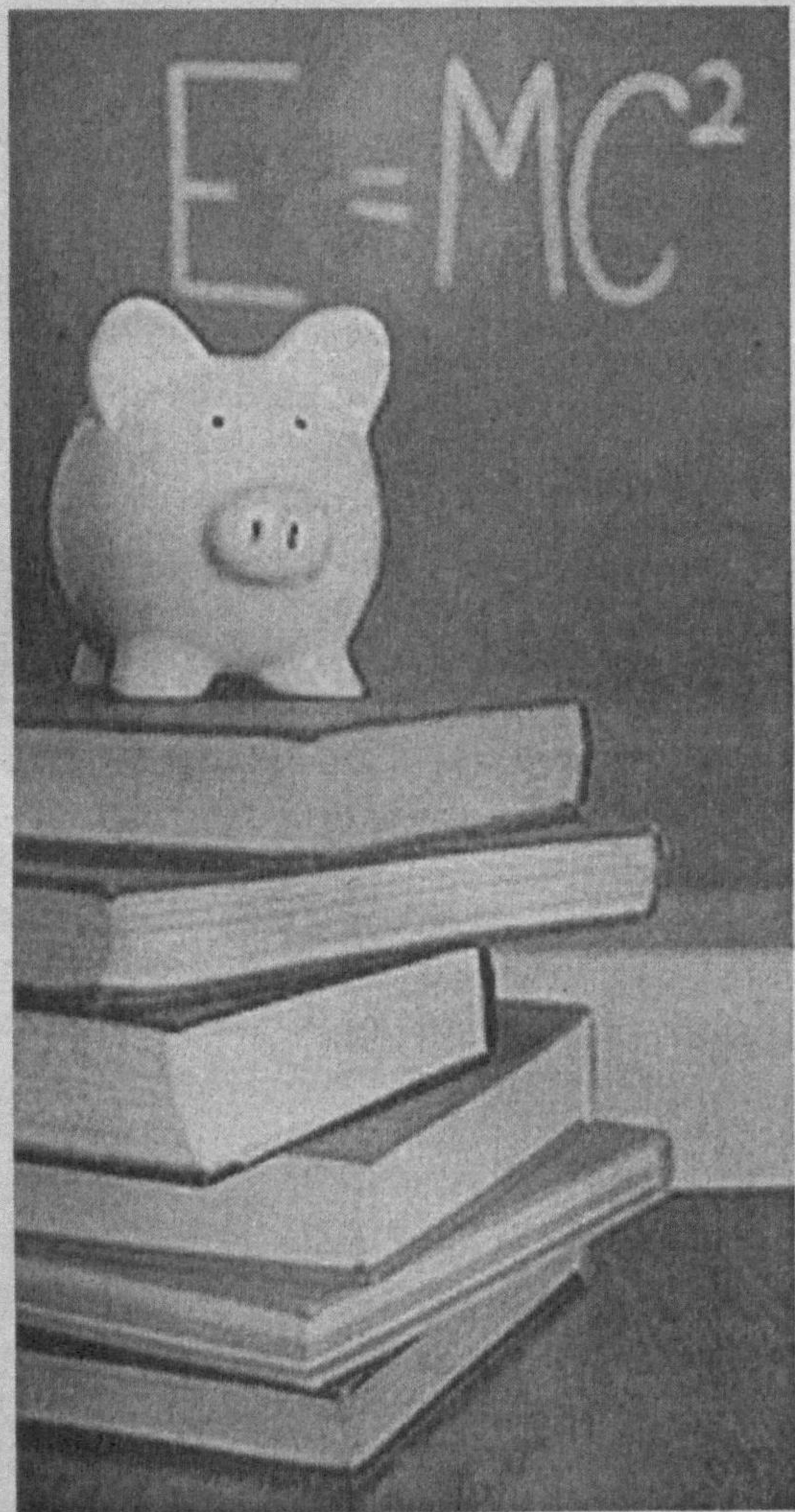
– Республика олий ўқув юрларида пулли таълим Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов-контракт шакли ва тушган маблағларни тақсимлаш тартиби ҳақида низом¹ билан тартибга солинади. Талабалар билан контракт тузилади, унда тарафларнинг мажбуриятлари ва зарур қўшимча шартлар қайд этилади. Уни тузиш фуқаролик қонун ҳужжатлари билан белгиланган ва **контракт шартлари у имзоланганидан кейин тарафлар учун мажбурий бўлади.**

Контрактдаги бандда юқорида кўрсатилган Низомнинг 13-бандига мувофиқ белгиланишича, ўқиш учун ҳақ тўлаш миқдори Молия вазирлиги ҳамда Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига эга бўлган тегишли вазирликлар ва идоралар билан келишилган ҳолда белгиланади. **Энг кам иш ҳақининг миқдорлари ёки тарифлар ўзгарганда, тегишинча, ўқишнинг қолган вақти учун тўлов суммаси ўзгаради.**

Маълумки, 2011–2012 ўқув йили даврида меҳнат ҳақи, пенсия ва стипендияларнинг энг кам миқдори икки марта оширилди, энергия, сув, газга тарифлар ошди. Шу сабабли ўқиш учун тўловнинг навбатдаги ошиши Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 7.03.2012 йилдаги 97-сон буйруғи билан эълон қилинди, унга мувофиқ республика олий ўқув юрларида ўқишнинг янги, бошқа манфаатдор идоралар билан келишилган нархлари белгиланди. Энди энг «қиммат» таълим «юриспруденция», «халқаро муносабатлар», «халқаро иқтисодиёт» ихтисосликлари бўйича ўқиш бўлиб қолди – уларда бир йил ўқиш нархи бакалавриятда 4 800 000 сўм ва магистратурада 5 250 000 сўм этиб белгиланди. Педагогик ихтисосликлар учун эса бакалавриятда 3 300 000 сўм ва магистратурада 3 580 000 сўм тўланади.

Ўқиш учун тўловни жисмоний ёки юридик (бююртмачи) шахс тўлиқ ёки қисман, йилда кўпи

билан 2 марта, белгиланган миқдорнинг камида 50%и миқдориди, контракт билан белгиланган муддатларда тўлайди. Одатда бу ўқув йилининг 15 сентябри ва 15 март, яъни ўқув семестри боши бўлади. Семестрнинг қанча вақт давом этиши таълимнинг ҳар бир ихтисослиги

ва йўналиши бўйича таълим стандартларига мувофиқ тузилган ўқув режаси билан белгиланади. Унда ўртача 18–20 ўқув ҳафтаси, таътиллар, ишлаб чиқариш амалиёти бўлади.

Нархларнинг ошиши муносабати билан **иккинчи ярим йил учун тўлов муддати 2012 йил 1 апрелгача узайтирилди.** Талабаларга шу санагача таълимнинг қолган вақти (жорий семестр) учун ошган суммани қўшимча тўлаш ёки оширишни ҳисобга олган ҳолда ўқиш қийматининг иккинчи ярмини тўлаш таклиф қилинди.

Олий таълим муассасалари талабаларига стипендиялар тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномага² мувофиқ стипендия давлат грантлари бўйича ва пулли-контракт асосда

кундузи ўқийдиган, давомати яхши бўлган талабаларга ойлик пул таъминоти (нафақа) сифатида тўланиши керак. У олий ўқув юртини ректори буйруғи билан семестр якунлари бўйича ўқув йилида 2 марта тайинланади.

Олий ўқув юрти узрсиз сабабларга кўра академик қарзга эга бўлган талабаларга стипендия тўламасликка ҳақлидир. Қарз тўлангач, кейинги ойнинг 1-кунидан бошлаб стипендия яна тайинланади. **Олий ўқув юртини контракт асосида ўқийдиган талабаларга ўқиш қиймати тўлиқ тўланишига қадар стипендия тўлашни тўхтатиб қўйиш ҳуқуқи контракт мазмунидан келиб чиқади** – ўқишга тўловни тўламаслик семестр бошида талабалар сафидан чиқаришга олиб келади, яъни стипендия олиш ҳуқуқи ҳам йўқолади. Одатда контракт ҳақи тўланганидан кейин стипендия талабанинг ўтган семестрдаги

давоматини ҳисобга олган ҳолда барча ойлари учун берилади.

Нархларнинг оширилиши олий ўқув юрти битирувчи курсларининг талабаларига ҳам тааллуқли, ҳолбуки таълимнинг охириги семестри уларда анча қисқа (10 ҳафта), сўнгра давлат аттестацияси бошланади. Битирувчи давоматнинг етарли рейтингига эга бўлса, унга семестрнинг 4 ойи учун стипендия берилди, бироқ илгари контрактни қайта ҳисоб-китоб қилиш ва ёз ойларида стипендия олинмаслиги муносабати билан пул маблағларини қайтариш ҳуқуқини берадиган кўрсатилган йўриқнома (ОЎМТВ ва МВнинг қарори, АВ томонидан 13.02.2008 йилда 1339-2-сон билан рўйхатдан ўтказилган) 17-бандининг учинчи-олтинчи хатбошилари чиқарилганлиги муносабати билан **энди июль ва август учун стипендия тўланмайди.**

Римма

СОЛОДОВНИКОВА,
эксперт-юристимиз.

СИЗ ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ЭМАССИЗ

Биз 84 см бичимли қоғоз сотиб оламиз. Қоғоз қирқадиган ускунамиз бор. А4, ф. 21 ва ҳоказо турдаги бичимда қирқилган қоғозни сотамиз, яъни унинг турини тўлалигича ўзгартирамиз ва харажатларга боғлиқ ҳолда устамамизни қўшамиз. Биз ишлаб чиқарувчи ҳисобланамизми ёки хизматлар кўрсатамизми?

И.Лебедева,
МЧЖ бухгалтери.

– Меёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда «ишлаб чиқариш» ва «хизматлар» тушунчалари аниқ тартибга солинмаган. Бироқ Эркин алмаштирилдиган валютага экспорт қилишда имтиёзлар ва преференцияларни қўллаш мақсадида ўзи ишлаб чиқарган товарларни (ишларни, хизматларни) аниқлаш қоидаларининг (МВ ва ДСҚнинг АВ томонидан 16.02.2011 йилда 2195-сон билан рўйхатдан ўтказилган қарори билан тасдиқланган) 5-бандига мувофиқ ишлаб чиқарган товар деганда, корхона ўзи томонидан ишлаб чиқариш технологик жараёнини ҳисобга олган ҳолда, ўзига тегишли бўлган ёки жалб этилган ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиб ишлаб чиқарилган ёки қайта ишланган маҳсулот (жумладан ярим тайёр маҳсулот) тушунилади.

Товарларни сотиш ва транспортда ташишга тайёрлаш бўйича операциялар (товар туркумини майдалаш, товарларни жўнатишни ташкил қилиш, саралаш, қайтадан ўраш, қадоқлаш) ишлаб чиқариш технологик жараёни бўлиб ҳисобланмайди.

Божхона кодексининг 30-моддасига кўра, товарларни қайта ишлашга қуйидагилар киради:

товарларни бевосита қайта ишлаш ёки уларга ишлов бериш, шу товарларнинг ва фойдаланилаётган бошқа товарларнинг йўқоладиган ўзига хос хусусиятларини қайта ишлаш маҳсулотларида сақлаб қолган ҳолда;

янги товарларни тайёрлаш, шу жумладан товарларни уларнинг асосий хусусиятларини қайта ишлаш маҳсулотларида сақлаб қолган ҳолда монтаж қилиш, йиғиш ёки қисмларга ажратиш;

товарларни таъмирлаш, шу жумладан уларни тиклаш, янгилаш ва тартибга келтириш, уларнинг шикастланган ёки эскиб қолган таркибий қисмларини (элементларини) алмаштириш ёки тиклаш, шунингдек нуқсонларини бартараф этиш;

товарларни қайта ишлашга ёрдам берадиган ёхуд бундай ишни енгиллаштирадиган бошқа товарлардан тўлиқ ёки қисман фойдаланиш.

Сизнинг ҳолатингизда на ишлаб чиқариш, на қайта ишлаш аломатлари бор. Корхонангиз амалга ошираётган операцияларни туркумини майдалаш ва маҳсулотни қайтадан ўраш операцияларига, фаолиятни эса улгуржи савдога киритиш мумкин.

Елена ЕРМОХИНА,
эксперт-юрист

Эълонлар

РЕАЛИЗАЦИЯ

Тошкентдаги омбордан компьютерлар ва ташкилий техника. Нақд пул ва пул ўтказиш йўли билан*.
Тел.: 126-20-17, 215-61-11.

Совуткич камера 3600м³*. 1 йилда ўзини оқлайди (850 000 сўм).
Тел.: 926-32-23, 451-85-00.

БАҲОЛАШ ХИЗМАТЛАРИ

Баҳолаш ва бизнес-режалар*.
Тел. 430-56-00.

Асосий фондлар, кўчмас мулк, автотранспорт, ускуналарни қайта баҳолаш*.
Тел.: (+99898) 365-33-60, (+99871) 245-75-47.

ЮРИДИК ХИЗМАТЛАР

ADVOKAT ELITE. Судларда вакиллик қилиш. Корхоналар, ваколатхоналарни рўйхатдан ўтказиш, қайта ташкил этиш, тугатиш ва уларга юридик хизмат кўрсатиш*.
Тел.: 281-52-39, 448-74-69.

Кўчмас мулк бўйича юрист маслаҳатлари. Кадастр*.
Тел. 448-74-69.

ХИЗМАТЛАР

Электрон солиқ ҳисоботлари учун қўшимча дастурлар ҳақида маслаҳат, уларни сошлаш, ўрнатиш.
Тел.: 963-89-58, 190-42-00.

Ташкилий техникани таъмирлаш ва тўлдириш. Жойига чиқиш билан. Windows ўрнатиш.
Тел. 726-52-33.

Компьютерга тез ёрдам. Пул ўтказиш йўли билан ҳам.
Тел.: 392-63-42, 987-57-67.

Картрижларни тўлдириш. Жойига чиқиш билан.
Тел.: 127-15-28, 914-67-79.

Вирусга қарши ҳимоя. Жойига чиқиш билан.
Тел.: 392-63-42, 987-57-67.

Исталган компьютер тармоқларини сошлаш. Пул ўтказиш йўли билан ҳам.
Тел.: 392-63-42, 987-57-67.

Windows, дастурлар, антивирус. Пул ўтказиш йўли билан ҳам.
Тел.: 392-63-42, 987-57-67.

Ташкилотлар учун компьютер ва маиший техникани ҳисобдан чиқариш учун ҳужжатларни тайёрлаш.
Тел.: 233-74-95, 233-17-56, 236-76-46.

Картрижларни тўлдириш. Жойига чиқиш билан. Пул ўтказиш йўли билан ҳам.
Тел.: 392-63-42, 987-57-67.

*Хизматлар лицензияланган. Товар сертификатланган.

¹Таълим муассасаларига қабул қилиш бўйича давлат комиссияси томонидан тасдиқланган, АВ томонидан 6.08.1999 йилда 795-сон билан рўйхатдан ўтказилган.

²ОЎМТВ ва МВнинг АВ томонидан 16.04.2004 йилда 1339-сон билан рўйхатдан ўтказилган қарори билан тасдиқланган.

МУНДАРИЖА:

✓ Бошқарувчи
ташкilotлар умид бағишлар

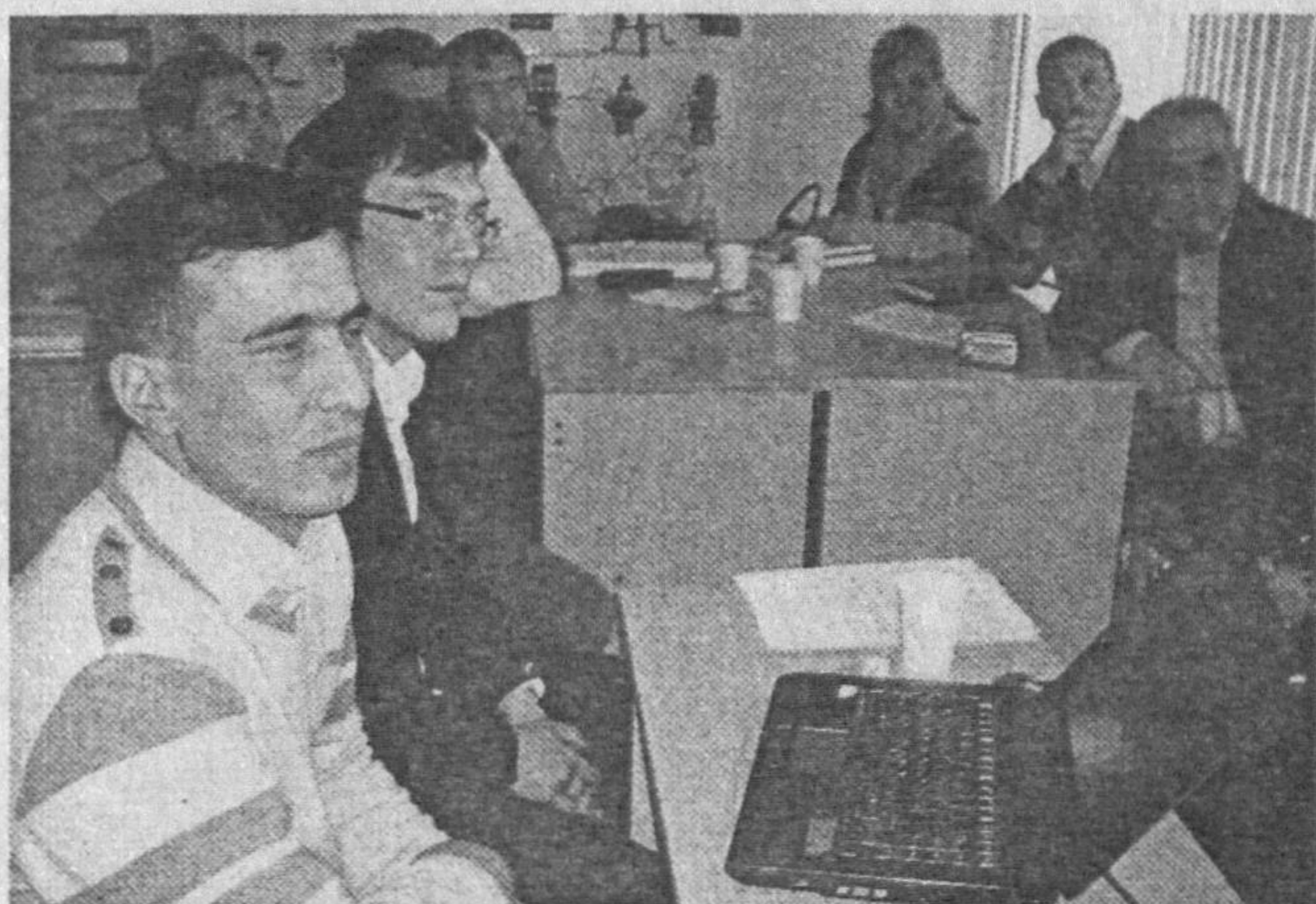
– Ҳаракатда ва ҳамжиҳатлик-
да ҳикмат кўп
– Ширкатлар ажралганда...

– Раисни ким назорат қилади?
– Биз амал қилишимиз за-
рур бўлган мажбурият

Тармоқ янгиликлари

БОШҚАРУВЧИ ТАШКИЛОТЛАР УМИД БАҒИШЛАР

Ўзбекистон уй-жой фондининг профессионал бошқарувчилари ва унга хизмат кўрсатувчилар ташкилотлари уюшмаси (бундан кейин – Уюшма) ўз фаолиятининг дастлабки якунларини чиқарди. Бир йил илгари ташкил этилган Уюшма аниқ ишлари билан ўзини танита бошлади. Уюшма истиқболли, умид бағишлайдиган бўлиб чиқди, асосийси – ўзининг ташкил этилганлигининг муҳимлиги ва долзарблигини исботлади. Иш натижаларини муҳокама қилиш, шунингдек истиқбол режаларини белгилаш учун ушбу ННТ аъзолари – республиканинг 6 минтақасидаги профессионал бошқарувчи ташкилотлар (БТ) раҳбарлари йиғилдилар.

*Таҳририят ихтилофли вазиятларни таҳлил қилишда иштирок этмайди ва уларни ҳал қилишда кўмаклашишга ваколатли эмас.

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

Уюшмани ташкил этиш-ни уй-жой-коммунал хўжалигини ислоҳ қилишда муҳим роль ўйнаши, унинг «марказий ўйинчилари» бўлиши тақозо этилган БТларни қўллаб-қувватлаш зарурати юзага келтирди. Улар билан кўп квартирали уй-жойларнинг техник ҳолатини яхшилашга умидлар боғланган, чунки уларнинг асосий вазифаси – уй-жой фондини профессионал бошқариш ва хизмат кўрсатиш йўлига ўтказишдир. Бунинг учун уларга фаолиятнинг самарали моделини барпо этишда ёрдам зарур. Бундан ташқари, БТлар умуман олганда ХУМШ манзарасини, хусусан, ширкатлар ҳажмини мақбуллаштириш бобида, ўзгартиришга қодирлар. Ушбу тузилмалар мамлакатда кўп квартирали уйда мулкдорлар ўзини ўзи бошқаришининг энг самарали шакли деб эътироф этилган бир уйли ва кичик ХУМШларга йўналтирилган. Демак, БТларнинг яна бир вазифаси – бир уйлилар тимсолида ўзининг хизматларига буюртмачиларни шакллантиришга имкон яратишдан иборат. Бунинг учун эса профессионал бошқариш ва хизмат кўрсатишнинг афзаллигини исботлаш лозим, ўз ишини шундай ташкил этиш керакки, кичик ХУМШда шубҳа қолмасин: ўз уйимизни мутахассисларга ишониб, биз барча жиҳатдан ютамыз. БТлар бизнес тузилмаси сифатида мижозлардан ғоят манфаатдорлиги боис уларнинг кўплари ўзлари оммавий ҳуқуқий таълимни ташкил этиптилар, шунингдек буни ўз хизматларининг бўлғуси буюртмачилари сифатида ХУМШ аъзолари учун ташкил этиптилар. Бошқача айтганда, уй-жой соҳаси ривожланишининг ҳозирги босқичида БТлар – ўз бизнесини барқарор ривожлантириш, фойда олишдан манфаатдор бўлган шунчаки тижорат тузилмалари эмас, балки ислохотларнинг ўзига хос тезлаштирувчиси.

Барча янги нарска каби, бошқарув ташкилотларининг фаолияти нафақат улар йўналтирилган ХУМШ ва уй-жой мулкдорлари учун, балки БТ раҳбарларининг ўзлари учун ҳам қўллаб-қувватлаш ва тушунтиришларни талаб

қилади. Бозор шароитларида ишлаш – улар учун янги тажриба, чунки улар ушбу соҳага собиқ ЖЭКлар, бозор иқтисодиёти тўғрисида тасаввурга эга бўлмаган ҳозирги ширкатлардан келишган. Уй-жой-коммунал хўжалигини ислоҳ қилиш уларга рақобат муҳитини шакллантириш, бозор муносабатларини ривожлантириш бўйича вазифани юклади. Бунинг устига, ихтиёрий ёки ғайриихтиёрий равишда БТлар бозорнинг бошқа тўла ҳуқуқли субъектлари – бир уйли ширкатлар тимсолида хизматлар буюртмачиларини шакллантиришга имкон яратяптилар.

Мамлакат ҳукумати бошқарувчи ташкилотларнинг позицияларини мустаҳкамлапти, чунки улар мамлакат уй-жой фондини техник ҳолатини яхшилашга таъсир кўрсата бошладилар, унда вазият шиддат билан ўзгарапти. Ахир яқингача кўп квартирали уйларни бошқариш ва уларга хизмат кўрсатиш орқали уйларнинг катта миқдорини бирлаштирган ширкатлар шуғулланиши меъёр ҳисобланарди. Ўшанда бир неча йил ўтиб, ХУМШни ривожлантириш амалиёти ушбу кўрсатмаларга тузатишлар киритишини, устуворликларни ўзгартиришини, олдинги ўринга турар жойларни бошқариш ва уларга хизмат кўрсатиш учун мулкдорларни ташкил этишнинг янада яшовчан варианты – бир уйли ширкатларни, шунингдек уларни сақлашнинг ғоятда самарали усули – профессионал бошқарувчи ташкилотларни юзага чиқаришини тасаввур этиш мумкин эмас эди.

Ўзбекистонда кўп квартирали уй-жой фондига хизмат кўрсатувчи 350 га яқин профессионал бошқарувчи ташкилотлар фаолият юритмоқда. Уларнинг баъзилари доимий буюртмачиларга эга бўлиб, муайян иш тажрибасига эга бўлдилар. Бошқалари оёққа туриш босқичида. Бироқ ҳаммалари ҳам бозор шароитида қандай ишлаш, ўз хизматларини қандай қилиб иш кўзини билиб сотиш бобидаги билимларга муҳтожлар. БТлар фаолиятини мувофиқлаштириш, билимлар, тажриба, фикрлар айирбошлаш зарурати юзага келди. Уюшма ушбу

жараёнларни жадаллаштиришга кўмаклашиш учун барпо этилган. Ўтган йил якунлари чиқариларкан, уй-жой-коммунал соҳада ишлашнинг барқарор бизнес эканлиги, ҳамма даврларда ҳам у талабгир бўлганлиги ва бўлиб қолиши таъкидланди, чунки кишилар нормал шароитларда: томдан чакка ўтмайдиган, уй ичидаги барча тизимлар соз ишлайдиган, худуди ободонлаштирилган, йўлаклар супуриб-сидирилган қулай, шинам, таъмирланган уйда яшашни хоҳлайдилар. Бунга эришиш учун уй хўжалигини бошқариш ва унга хизмат кўрсатиш бўйича ғамхўрлик қилишни профессионаллар зиммасига юклаш яхшироқ, улар етарли тажриба, профессионализм, тегишли моддий-техника базасига эга бўлмаган ХУМШ ходимларига қараганда буни қандай қилиб яхшироқ, сифатлироқ, арзонроқ қила оладилар ва буни билладилар. Бироқ бозор шароитида ишлашни ўрганиш керак, Уюшма ҳам ана шундай қияпти.

Йил мобайнида жамоат ташкилоти ўз аъзоларини уй-жой фондини профессионал бошқариш ва унга хизмат кўрсатиш бўйича меъёрий ҳужжатлар билан таъминлади; илғор тажрибани тарғиб қилиш билан шуғулланди; уй-жой соҳаси масалалари бўйича таклифлар тайёрлади; УКХ янгиликларидан хабардор қилувчи ахборотнома нашр эта бошлади; юридик масалалар, бизнес-хизматларни илгари суриш бўйича маслаҳатлашувлар ўтказди; уй-жой хизматларининг саводли буюртмачиларини шакллантириш мақсадида учрашувлар ўтказди. БТлар раҳбарлари ХУМШ аъзолари учун бир қатор семинарлар ташкил қилдилар. Уюшманинг кўп аъзолари бугунги кунда унинг ваколатли вакиллари ҳисобланадилар, уй-жой мулкдорлари, ширкатларнинг раҳбарлари билан мустақил равишда учрашувлар, маслаҳатлашувлар, тренинглар ўтказяптилар. Уюшманинг саъй-ҳаракатлари билан қурилиш материаллари ва жиҳозларини ишлаб чиқарувчилар ҳам етказиб берувчиларнинг каталоги ишлаб чиқилди. Жамоат ташкилоти маҳаллий давлат ҳокимияти органлари билан яхши алоқалар ўрнатдилар,

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

уларнинг илтимосига кўра БТ, ХУМШ раҳбарлари, фуқаролар учун учрашувлар, маслаҳатлашувлар ташкил этиляпти. Ўзбек-япон инсон ресурсларини ривожлантириш маркази билан ҳамкорлик унинг мутахассислари томонидан бизнесни ривожлантириш ва яхшилаш бўйича тренинглар ўтказилишини таъминлади. Йил мобайнида кўп квартиралар турар жойларда ресурсларни тежаш бўйича турли лойиҳаларда иштирок этиш имконияти ишлаб чиқилди, бу нарса уй-жой соҳасида

долзарб йўналиш ҳисобланади. Бошқарувчи ташкилотлар – Уюшма аъзолари биринчилар қаторида ресурсларни тежайдиган технологиялар ва материалларни таклиф қила бошлаганликлари эътиборга лойиқ. Хусусан, Тошкент вилояти БТлари замонавий том ёпиш материали – полиизол билан ишлай бошлашди. Улар ширкатларга йўлақларга пластик ромлар, иссиқ сувга гелиоқурилмалар ўрнатишни таклиф қиляптилар.

Уюшма аъзолари яқин истиқбол

режаларини белгиладилар. Кейинги йилги фаолият йўналишлари орасида кўп квартиралар турар жойларни сақлаш стандартларини ишлаб чиқиш бўйича таклифларни тайёрлаш, энергия тежаш билан боғлиқ лойиҳаларни амалга ошириш имкониятларини излаш, маслаҳатлашув ва таълим бериш фаолияти, муаммоларни аниқлаш ва умумлаштириш учун БТлар ишининг мониторинги, уларни бартараф этиш бўйича таклифлар тайёрлаш ва бошқа кўп нарсалар бор. ○

ҲАРАКАТДА ВА ҲАМЖИҲАТЛИКДА ҲИКМАТ КЎП

Нукус Қорақалпоғистонда уй-жой соҳасида содир бўлаётган ўзгаришларнинг марказига айланиб қолди. Негаки кўп квартиралар уй-жой фондининг каттагина қисми шу шаҳарда жамланган. Қорақалпоқ диёрининг бош шаҳрида 88 та ширкат ишлаб турибди. Улар ўз сафига қарийб 400 та кўп қаватли уйни бирлаштирган бўлиб, битта ширкатга ўрта ҳисобда 4-5 та уй тўғри келади. Моҳиятан олганда, булар чоғроқ ХУМШлардир. Шунга қарамай, йирикроқ ширкатларни майда ширкатларга ажратиш жараёни давом этмоқда.

Уй-жой жабҳасидаги ўзгаришлар Нукус ХУМШлари уюшмаси томонидан кенг кўламда олиб борилаётган тарғибот ва тушунтириш ишлари натижасидир. Муайян ҳажмдаги ширкатга бирлашган уйларнинг аҳли бугунги кунда ўзлари яшайдиган уй билан битта уйдан иборат ширкат ихтиёридаги қўшни уйни хизмат кўрсатиш самарадорлиги нуқтаи назаридан ҳам, умумий мол-мулк таъминоти ва сақланиши нуқтаи назаридан ҳам қиёслаб кўриш имкониятига эга бўлгани жуда яхши ишдир. Натижада квартира мулкдорларининг кўпгина жамоалари янгича иш тартибини маъқул топиб, бир уйдан иборат ширкат ташкил этиш сари жиддий қадам ташламоқдалар. Бугунги кунда Нукусда бир уйдан иборат 20 га яқин ширкат фаолият кўрсатиб турибди. Кўп квартиралар турар жой фондини бошқариш ва хизмат кўрсатиш борасида тўртта профессионал бошқарувчи ташкилот ўз хизматларини тақдим этмоқда.

Нукус ХУМШлари уюшмаси раиси Ажаргул Каипованинг айтишича, ХУМШларни «кичиклаштириш» жараёнида одамларда саволлар кўп туғилмоқда, қолаверса катта ширкатдан ажралиб чиққач, иш чаппасига қараб кетмасмикан деган ҳадик ҳам йўқ эмас. Демак, Уюшмани ана шу йўналишда долзарб ишлар кутмоқда: уй аҳллари билан амалий мулоқотни йўлга қўйиш, уларга бир уйдан ташкил топган ХУМШнинг афзалликларини кўрсатиб бериш, танловни одамлар ихтиёрийлик асосида, бинобарин маъмурий босим ўтказмаган ҳолда амалга ошириши учун ташкилий масалалар бўйича мулкдорлар билимини ошириш зарур. Ана шу босқичда ХУМШ зиммасидаги ишлар ортиши ўз-ўзи билан ра-

самадга тушувчи жараёндр. Қаердаки, одамлар фаол, ХУМШ фаолияти замиридаги ўзини ўзи бошқариш принциплари моҳиятини тушуна ва қадрлай олса, айна ўша ерда бир уйдан иборат ширкат маъқул топилади.

Ахборот-ҳуқуқ бобидаги саводхонликни ошириш иши Уюшма ходимлари томонидан барча

йўналишлар бўйича изчил олиб борилмоқда. Улар квартира мулкдорларининг умумий йиғилишларида иштирок этмоқдалар, семинарлар ўтказмоқдалар, одамларга тегишли маслаҳатлар бермоқдалар, уларни ахборот материаллари билан таъминламоқдалар. Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, битта уйдан иборат ширкат тузиш жараёни бундай ширкатлар ва кичик ХУМШлар тимсолидаги потенциал буюртмачиларга хизмат кўрсатишга тайёр профессионал бошқарувчи ташкилот орқали уй-жой хизмати кўрсатиш таклифи билдирилаётган жойларда фаолроқ тарзда кечмоқда. Акс ҳолда ҳаммаси яна эски ҳолига қайтиши, бошқача қилиб айтганда, бир уйдан ташкил

Мавзуйий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

топган ширкатлар ўзлари ажралиб чиққан собиқ ХУМШга ўхшаш йўсинда натурал хўжалик ташкил этиб, моддий-техника базасини шакллантириши, умумий мол-мулкка хизмат кўрсатадиган ходимни ишга ёллаши мумкин. Бу эса ХУМШларни йириклаштиришдан холи бўлиш ғоясининг заминига болта уради. Кичик ХУМШларни ўзига қарашли уйларга хизмат кўрсатиш ва уларда таъмирлаш ишини олиб боришни мустақил равишда амалга ошириш билан машғул қилиб, «катта қолип»даги ХУМШларга ўхшаш шаклга солиб қўяди. Ширкатларни кичиклаштириш ва ихчамлаштириш ўз мазмун-моҳиятини йўқотмаслиги учун йириклаштиришдан қочиш жараёни уй-жой хизматлари бозорини шакллантириш билан қадам-бақадам бориши, профессионал бошқарув ва хизмат кўрсатиш аҳамиятини тушунтириш билан ҳамоҳанг кечиши лозим. Уюшмадагилар ҳам кўпроқ шу йўналишда иш олиб бормоқдалар.

ХУМШларни ривожлантиришнинг ҳозирги босқичига оид муаммоларга тўхталиб, Ажаргул Каипова шуни алоҳида қайд этиб ўтдики, баъзи жойларда ширкатларнинг бўлиниши жараёни анчагина қийин, оғриқли тарзда кечмоқда. Сабаби квартира мулкдорлари масъулиятни зиммага олишга тайёр эмаслигидан ҳам кўра кўпроқ баъзи ХУМШ раислари уйларни ўз бошига бўлак бўлиб кетаётганлигини истамаслигида бўлса керак. Бундай раислар ислохотлар йўлига, квартира мулкдорларининг илгарилаб боришига тўғаноқ бўлмоқда. Бошқача қилиб айтганда, улар мулкдорлар ўзларига қарашли уй хўжалигини мустақил равишда бошқаришга тайёр эмаслиги боис муайян уйни ажратиб чиқаришга ҳали эрта қабилидаги тор ният билан ўз қилмишларини хаспўшлаган бўладилар. Катта ширкатларнинг раислари ўзларини қандайдир маъмурий тузилма санаб, идора тизгинини тамомила ўзлариники қилиб олмоқдалар, аҳолининг қизиқиш ва манфаатларига беписанд бўлиб, шахсиятпарастликка берилмоқ-

далар. Бундай раҳбарлар ширкат қанча катта бўлса, унинг салмоғи ҳам шунча залворли бўлади, демак маъмуриятчилик палласи ҳам биз тарафда бўлади деб ўйлайдилар. Таассуфки, раҳбарнинг обрў-эътибори ХУМШнинг каттакичилигига эмас, балки у уйни бошқариш ва тегишли хизмат кўрсатилишини қай тартибда йўлга қўйишига, иш учун жонини фидо қилишига, уй аҳли билан тил топиша билишига, одамлар унинг ишидан қониқиш ҳосил қилишига боғлиқдир.

БУЙРУҚБОЗЛИКЛАР ДАВРИ ЎТГАН

Нукус ХУМШлари уюшмаси раиси ибратли бир мисол келтирди. Катта ширкатга бирлашган уйларда яшайдиганлар ширкат таркибидан чиқиб, бир уйдан ташкил топган ва кичик ҳажмли ширкатлар тузмоқчи бўлишибди. Натижада битта ва иккита уйлардан иборат ХУМШлар пайдо бўлди. Улар ўз уйларига оид муаммоларни ҳал эта бориб, уйларни батартиб ҳолга келтирибдилар, дастлабки ютуқлардан кўнгиллари кўтарилиб, истиқбол режаларини туза бошлабдилар. Илгарилари, катта ХУМШ таркибида эканликларидан умумий мол-мулк таъминоти учун бадал тўламаган одамлар ҳам ихтиёрий равишда бадал тўловчилар сафини тўлдирди борибди. Бу эса битта уйдан иборат ширкатда ишнинг, маблағлар сарфиётининг очиқ-ошкоралигини кузатиш осон эканлигидан далолат беради. Бинобарин, бу ерда ҳар бир сўм нимага харжланаётганлиги кўриниб турганлиги боис одамлар бадал тўлашдан қочмайдилар. Қисқа вақт ичида кичик ширкатларга қарашли уйлар Нукуснинг энг кўркем уйларига айланиб қолганлиги ҳам шундан.

Маълумки, ҳар қандай ҳаракат қаршиликсиз бўлмайди. Собиқ ширкат раҳбари таркибдан ажралиб чиққан ХУМШ устидан судга улар ноқонуний йўл билан тузилган, уларда у ёки бу нарса тўғри эмас қабилидаги даъво билан судга мурожаат этмоқда, бунчалик чиранишлари ўринсиз, ҳамма ўз ўрнини билиши керак деган-

дек гинахонлик ҳам қилганлигини айтмайсизми?! Текширув устига текширув, судма-суд юриш, уйни бошқариш ва унга хизмат кўрсатиш бобида ўз йўлини танлаган одамларнинг нима қилиб бўлса ҳам тинчини бузиш, янги ширкатларда иш барбод бўлишини кўзлаш – хуллас, бу каби қинғир ишларнинг адоғи йўқ кўрилади. Ўзлари яшайдиган уй мустақил ширкат тариқасида фаолият кўрсатишини хоҳлаган одамлар судларга қатнаб, ўз хоҳиш-истаклари билан шундай қилганликлари, ўтмишга қайтишни истамасликларини исботлагунча озмунча вақт, асаб сарфламаётирлар. Қолаверса, бу ҳол улардан ибрат олиб мустақил бўлишни ўйлаётган кўп қаватли қўшни уйдагиларга яхши таъсир кўрсатмайди, албатта. Улар яхши ниятда мустақил ширкат йўлини танлаган қўшни уйдагиларнинг овозгарчилигини кўриб, қўл силтаб қўя қоладилар ва бош оғритишга на ҳожат қабилида ўша эски катта ширкат таркибида қолаверадилар.

Катта ширкатга раҳбарлик қилиб, мазахўрак бўлиб қолган кимсаларнинг хатти-ҳаракатлари замири яхши ният ёки адолат ҳиссиётидан анчагина йироқдир. Каттароқ кўламда қаралса, кимнидир жазолаш, ақлини киргизиб қўйиш, бошқа йўлни исташига имкон бермаслик сингари бундай қараганда оддийроқ ва одатийроқ нарсалар илдизи ислохотни бадном этиш сари йўналган ўзандан сув ичаётганга ўхшаб кетади. Бутун куч-ғайрат бунёдкорликка, ўзининг собиқ аъзоларига ёрдам бериш ва уларни қўллаб-қувватлашга эмас, балки уларнинг йўлига ғов-тўсиқ қўйишга қаратилганлиги-чи?! Собиқ ХУМШ раҳбарлари эгалланган марраларни бой бераяпмиз деб ҳисоблайдилар. Пул оқими қисқариб, уни назорат қилиш ҳамин қадар бўлиб қолаётганлиги ҳам бундай раҳбарлар тинчини ўғирламоқда. Зотан катта ширкатларда «умумий қозон» принциpidан фойдаланилади, битта уй мулкдорларининг маблағлари бошқа уйларнинг эҳтиёжлари учун қайта тақсимланаверади. Катта ширкатлар раҳбар-

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

лари учун бу йўсинда ишлаш муайян уйларда таъмирлаш ишларини ўтказиш, авария вазиятларини бартараф этиш имконияти демак. Бироқ кўп қаватли уйда яшовчиларнинг ҳуқуқий билимдонлиги ошгач, пуллари билан боғлиқ найрангбозликлардан, маблағлари бошқа уйлар муаммоларини ҳал этишга сарфланаётганлигидан норозиликлари ортиб боради. Қолаверса, умумий пуллар бир қозонга, яъни «умумий қозон»га тушадиган, ҳар бир уй бўйича алоҳида ҳисоб-китоб олиб борилмайдиган жойларда қўли нопок раҳбарларнинг куни туғади – турли суиистеъмолликлар учун замин яратилади. «Катта охур»дан сув ичган бундай раҳбарлар, гарчи ширкатда раис ва бошқарув аъзолари эмас, балки умумий йиғилиш юқори орган бўлса-да, ўз ҳокимиятлари ва таъсир доиралари чекланиб қолаётганига чидай олмайдилар. Мабодо масалага теранроқ назар ташлангудек бўлса, квартира мулкдорлари эркин фаолият

олиб боришига йўл беришни истамаслик замирида катта ширкатларнинг кўп квартиралари уйларнинг самарали бошқарилишига ва уларга яхши хизмат кўрсатилишига йўл бермаслик; ХУМШлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; катта ширкат таркибидан ажралиб чиқиб, ҳамма ишни қўлинг ўргилсин қабилида олиб бораётган кўп қаватли уйда яшовчиларга нисбатан ғаразгўйлик иллатлари мужассам. Ўз аъзоларининг бир қисмидан маҳрум бўлишни истамётган раислар учун бундай ҳолларда натижа эмас, балки жараённинг ўзи муҳимроқдир. Асабийлик вазияти юзага келиши, босим ўтказилиши, руҳий йўсинда таҳлика қилиш, хуллас ҳар қандай усул ҳам қўл келаверади бундай кезлари деб ўйлайди улар.

Таассуфки, қонун ҳужжатларимизда аҳолини рейдерлик ҳаммаларидан ҳимоя этиш кафолатланмаган. ХУМШ фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари-

нинг талабларига қатъий риоя этиш, тараққиётда ўз йўлини танлаган квартира мулкдорлари бир ёқадан бош чиқариб, ўз нуқтаи назарида қатъий туриши орқали юқорида айтилган номатлуб ҳолатларга дош бериш мумкин. Бундай амалиёт биз учун норма ёки муайян тамойил бўлиб қолган деб бўлмайти, албатта. Катта ширкатларнинг раҳбарлари бир уйдан иборат ва кичик ширкатлар барпо бўлишида ташаббус кўрсатиб чиқаётганлиги, бундай усулнинг афзалликларини тушунтириб, уйларнинг ажралиб чиқишига ёрдам бераётганлиги билан боғлиқ яхши мисоллар ҳам кўп. Улар собиқ аъзолари мустақил ХУМШ тарзида рўйхатдан ўтишига ёрдам бермоқда ва кўп масалаларда уларни қўллаб-қувватлаб келмоқда. Шунга қарамай, кишини ўйлантираётган, ташвишга солаётган ҳолатлар ҳам бор экан, демак вақтида унга қарши чора кўриш, ҳимоя воситаларини шай тутиш лозим. ◉

Амалий тавсиялар

ШИРКАТЛАР АЖРАЛГАНДА...

Республикада ХУМШларни кичрайтириш жараёни давом этапти. Агар истиқомат қилувчилар катта ширкатдан чиқиш ва мустақил равишда рўйхатдан ўтишни хоҳласалар, улар нималарни билишлари ва назарда тутишлари лозим? Бунда қандай масалалар, зиддиятлар, хатарлар юзага келиши мумкин? Қандай қилиб ажралишни тинчлик билан, тарафлар учун энг кам талафотлар билан ўтказиш керак?

? Катта ширкатдан чиқиш ва мустақил бир уйли ёки кичик ХУМШ барпо этиш чоғида кўп квартиралари уйда истиқомат қилувчилар қандай ҳужжатларга амал қилишлари керак?

✓ Ушбу жараён асосан «Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун (12.04.2006 йилдаги ЎРҚ-32-сон, бундан кейин ХУМШ тўғрисидаги қонун), Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатларини

давлат рўйхатига олиш тартиби ва ҳисобга қўйиш тўғрисидаги низом¹ (бундан кейин – Низом), Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатининг намунавий устави² (бундан кейин – Намунавий устав) билан тартибга солинади.

? ХУМШни кичрайтириш ва рўйхатдан ўтказиш қандай йўл билан амалга оширилиши мумкин?

✓ ХУМШни кичрайтириш ва рўйхатдан ўтказиш

ширкатларни ажратиш, қўшиб юбориш, бўлиш шаклида қайта ташкил этиш, шунингдек мавжуд ширкатдан аъзолар бир қисмининг уни қайта ташкил этмасдан чиқиши йўли билан амалга оширилиши мумкин (Низомнинг 5, 6-бандлари). Иккинчи вариант энг кўп тарқалган ва истиқомат қилувчилар учун афзалроқдир.

? Ташкилий умумий йиғи-

¹Президентнинг 10.02.2005 йилдаги «Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатлари фаолиятини такомиллаштириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ПҚ-3-сон қарорига 3-илова.

²ВМнинг 30.05.2006 йилдаги 100-сон қарорига 1-илова.

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

← лиш ваколатли ҳисобланиши учун унда қанча мулкдор иштирок этиши керак?

Ширкатни ташкил этиш тўғрисидаги қарор кўп квартирали битта ёки яқин, зич жойлашган бир нечта уйдаги жойлар мулкдорларининг кўп квартирали ҳар бир уйдаги **барча жой мулкдорларининг** ёки улар вакиллари-нинг 50 фоизидан кўпи ҳозир бўлган умумий йиғилишида қабул қилинади (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 10-моддаси).

? Ширкат ташкил этиш тўғрисидаги қарор қабул қилинган деб ҳисобланиши учун мулкдорларнинг қанча фоизи қарорни ёқлаб овоз бериши керак?

✓ Ширкатни ташкил этиш тўғрисидаги қарор, агар **барча жой мулкдорларининг 50 фоизидан** кўпи уни ёқлаб овоз берган бўлса, қабул қилинган ҳисобланади. Кўп квартирали бир нечта уйдаги жой мулкдорларини бирлаштирадиган ширкат ташкил этилаётганда ана шу уйларнинг ҳар биридаги жой мулкдорларининг 50 фоизидан кўпининг розилиги олинган бўлиши керак (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 10-моддаси).

? Мулкдорлар ширкат ташкил этиш тўғрисидаги қарорни имзолашлари керакми?

✓ Низомга 3-илова ХУМШ ташкил этишни ёқлаб овоз берган мулкдорларнинг имзолари зарурлигини назарда тутди.

? ХУМШ ташкил этилаётганда овозни ўз вакили орқали ёзма равишда бериш мумкинми ёки мулкдор шахсан иштирок этиши шартми?

✓ Таъсис йиғилишида Жой мулкдорларининг умумий йиғилишга ёзма шаклда берилган овозлари, агар унда ширкатни ташкил этиш масаласи бўйича мулкдорнинг қарори ва унга қарашли жой манзили кўрсатилган бўлса, ҳисобга олинишига

йўл қўйилади.

Шунингдек овозларни вакил орқали сиртдан овоз бериш йўли билан ҳисобга олишга йўл қўйилади (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 10-моддаси).

? Ташкилий умумий йиғилишни юритиш тартиби қандай ва кун тартибига қандай масалалар киритилиши керак?

✓ Ширкат аъзоларининг умумий йиғилишини оддий кўпчилик овоз билан сайланадиган йиғилиш раиси олиб боради (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 20-моддаси). Жой мулкдорларининг ташкилий умумий йиғилиши, қоида тариқасида, қуйидаги кун тартиби билан ўтказилади: ширкатни ташкил этиш; ширкатнинг уставини тасдиқлаш; ширкат бошқаруви раиси ва аъзоларини сайлаш; ширкатнинг тафтиш комиссиясини сайлаш тўғрисида. Жой мулкдорлари ташкилий умумий йиғилишининг овоз бериш натижалари ҳамда ёзма шаклда берилган овозлар сони кўрсатилган баённомасини йиғилиш раиси ва котиби имзолайди. Ташкилий умумий йиғилишда ХУМШни ташкил этиш билан боғлиқ бошқа масалалар ҳам кўриб чиқилиши мумкин (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 10-моддаси).

? Ундан уй ажраб чиққан ширкатнинг раиси жой мулкдорларининг ташкилий умумий йиғилишида иштирок этмади. Шунга асосланиб у умумий йиғилишнинг қарори ва бир уйли ХУМШни рўйхатдан ўтказиш ноқонуний деб айтмоқда. Аслида ҳам шундайми?

✓ Низомнинг 6-бандида белгиланишича, **ХУМШдан чиқиш тўғрисида аъзоларнинг бир қисми – алоҳида уй (уйлар) квартиралари мулкдорларининг ХУМШни қайта ташкил қилиш билан боғланмаган қарори бевосита уй (уйлар) квартиралар мулкдорларининг оддий кўпчилиги овози билан қабул қилинади.** Қабул қилинган қарор тўғрисида исти-

қомат қилувчилар аъзоларнинг бир қисми чиқаётган ширкатни умумий йиғилиш баённомасини топшириш йўли билан хабардор қиладилар. Шу сабабли унинг таркибидан уй мулкдорларининг чиқиши ва мустақил ширкат ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилинган умумий йиғилишда ХУМШ собиқ раисининг бўлмаганлиги қонунни бузиш деб ҳисобланмайди.

? ХУМШни рўйхатдан ўтказиш учун қандай ҳужжатлар тақдим этилиши лозим?

✓ Шаҳар (туман) ҳокимлиги ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш инспекциясига (бундан кейин – рўйхатдан ўтказиш инспекцияси) қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиш лозим:

ширкатга бирлашаётган уй (уйлар) квартиралари мулкдорларининг умумий йиғилиши ваколат берган шахс томонидан имзоланган ариза;

умумий йиғилишнинг раиси ва котиби томонидан имзоланган, ширкатни ташкил этиш (ҳар бир уй бўйича овоз бериш натижалари билан), уставни тасдиқлаш ва бошқарув органларини сайлаш тўғрисида қарорни ўз ичига олган уй (уйлар) квартиралари мулкдорлари умумий йиғилишининг баённомасидан кўчирма;

ширкат устави;

ширкат ташкил этишни ёқлаб овоз берган уй (ҳар бир уй) квартиралари мулкдорларининг уларнинг паспорт маълумотлари, манзиллари, квартирага ҳуқуқ белгиладиган ҳужжатларнинг номи ва реквизитлари кўрсатилган рўйхати ҳамда мулкдорларнинг имзолари;

квартиралар ва нотурар жойлар сони кўрсатилган ҳолда уй (уйлар)нинг манзиллари рўйхати;

белгиланган тартибда туман (шаҳар) статистика органлари томонидан берилган фирма тўғрисида гувоҳнома;

3 нусхада муҳр ва штамплар эскизлари.

? Уйда истиқомат қилувчилар катта ширкатдан уни

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

қайта ташкил этмасдан чиқдилар. Рўйхатдан ўтказиш органи улардан тақсимот балансини талаб қилди. Ушбу талаб қонунийми?

✓ Уни қайта ташкил этмасдан туриб мавжуд ХУМШдан аъзоларнинг чиқиши йўли билан ташкил этилаётган ширкатни рўйхатдан ўтказиш чоғида тақсимот баланси талаб қилинмайдиган (Низомнинг 5-банди).

? **Биз катта ширкатдан чиқдик ва мустақил бир уйли ХУМШ ташкил этдик. Собик ХУМШ зиммамизга улкан қарзларни «осиб қўйди». Авваллари биз жиддий ишларга гувоҳ бўлмаганмиз, пуллар нимага сарфланиши номаълум эди, шу боис истиқомат қилувчиларнинг бир қисми мажбурий бадаллар тўлашни тўхтатган эди. Биз ана шу қарзлар учун жавоб беришимиз керакми?**

✓ Кичрайтириш (аввалги ХУМШни қайта ташкил этмасдан) пайтида қонунчилик тақсимот баланси ёки топшириш далолатномасини талаб қилишни назарда тутмаслигига қарамай, ҳар доим кимнинг кимга қарздорлик масалалари юзага келади. Низомнинг 6-бандида белгиланишича, ундан чиқиб кетилаётган ширкатнинг ва унинг собик аъзоларининг (квартира мулкдорларининг) бажарилмаган ўзаро мажбуриятлари тарафларнинг келишуви билан ёки суд тартибида тартибга солинади. Янги ташкил этилаётган ширкат ўз аъзоларининг илгари улар аъзо бўлган ширкат олдидаги мажбуриятлари бўйича ҳуқуқий ворис ҳисобланмайдиган. Яъни собик ХУМШнинг ўзи, шу жумладан суд тартибида жой мулкдорларидан (ўзининг собик аъзоларидан) қарзларни ундириши керак. Ширкат уларга яқка тартибда талаблар қўйиши мумкин, бироқ ҳеч қачон собик ХУМШнинг хатолари учун жавоб бериб бермайдиган янги ширкатга нисбатан шундай қила олмайди. Тарафларнинг битимида уйда қандай ишлар қилинганлиги, нима учун истиқомат қилувчилар бадалларни

тўлашдан бош тортганликлари акс эттирилиши мумкин. Ушбу масалалар кўриб чиқилганида кўпинча квартира мулкдори собик ХУМШдан эмас, балки ширкат улардан қарздор эканлиги аниқланади.

? **Эски ширкат уйга нормал техник хизмат кўрсатишни йўлга қўя олмагани учун унга бадалларни тўламаган қарздорларни янги ХУМШ нима қилиши керак? Бу қўшнилари ҳалол тўловчилар билан нотенг аҳволда бўлиб қолишди.**

✓ Уйда истиқомат қилувчилар ўртасида зиддиятлар юзага келмаслиги учун умумий йиғилишда қарздорлар ўз қарзларини янги ХУМШга тўлашлари тўғрисида қарор қабул қилиш мумкин. Шу тариқа адолат тикланади, янги ширкатнинг бюджетига эса пул тушади.

? **Жой мулкдорлари бадалларининг бир қисмини ширкат бўлғуси мукамал таъмирлашлар ҳисобига жамғарма фондига тўплаган. Бироқ биз катта ширкатдан чиқиб, мустақил равишда рўйхатдан ўтганимизда бизга ушбу маблағларни беришмади. Ушбу масала Қонун билан қандай тартибга солинади?**

✓ ХУМШ тўғрисидаги Қонун 37-моддасида назарда тутилишича, алоҳида кўп квартиралари уйдаги жой мулкдорлари ширкат аъзолигидан чиққан тақдирда, бу кўп квартиралари уйни капитал таъмирлаш учун жой мулкдорлари томонидан маблағларни мақсадли жамғариш ҳисобига тўпланган ширкат пул маблағларининг бир қисми янги тузилаётган ширкатга белгиланган тартибда ўтказилиши керак.

? **ХУМШни рўйхатдан ўтказиш ёки бундан бош тортиш тўғрисидаги қарор қанча вақт мобайнида қабул қилинади?**

✓ Ширкатни давлат рўйхатидан ўтказиш ёки ундан асосланган тарзда бош тортиш тўғрисидаги қарорни рўйхат-

дан ўтказиш органи зарур ҳужжатлар илова қилинган ҳолда рўйхатдан ўтказиш тўғрисида ариза олинган кундан бошлаб (ариза рўйхатдан ўтказилган санадан бошлаб) 10 иш кунидан кечиктирмай қабул қилади (Низомнинг 7-банди).

? **ХУМШни давлат рўйхатидан ўтказиш учун ҳокимнинг қарори талаб қилинадими?**

✓ Йўқ, ширкатни рўйхатдан ўтказиш учун ҳокимнинг қарори талаб қилинмайдиган (Низомнинг 7-банди).

? **Ширкатни рўйхатдан ўтказишдан бош тортиш учун қандай асослар сабаб бўлиши мумкин?**

✓ Рўйхатдан ўтказиш органи ширкатдан Низомда назарда тутилмаган қўшимча ҳужжатлар ва маълумотномаларни талаб қилишга ҳақли эмас. Асосланган бош тортиш учун фақат тақдим этилган ҳужжатларнинг Низом қоидаларига номувофиқлиги асос бўлиши мумкин (7-банд).

? **Умумий йиғилишда истиқомат қилувчиларнинг 50%дан ортиги катта ширкатдан чиқиш ва уйимиз негизида мустақил ширкат ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилди. Бироқ баъзи истиқомат қилувчилар (асосан қарздорлар) қарши чиқишди. Бошқарув улардан қарзни янги ХУМШга тўлаб ўзишни талаб қилганда улар: «Биз эса янги ширкат учун овоз бермаганмиз», деб жавоб беришди. Бошқарув талаби асослими?**

✓ Қонуннинг 22-моддасида белгиланишича, ширкат аъзоларининг умумий йиғилишида қабул қилинган қарор ширкатнинг барча аъзолари учун, улар ёқлаб овоз берган ёки бермаганлигидан қатъи назар, мажбурийдир.

? **Биз бир уйдаги ширкатни рўйхатдан ўтказдик. Бироқ биз чиқиб кетган ХУМШ раиси**

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

← **судга рўйхатдан ўтиши ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисида даъво аризаси берди. Бунинг у уйдаги турар жойнинг мулкдори эмас, балки маҳалла кўмитасининг раиси таъсис йиғилишининг раиси бўлганлиги билан асослади. Бу ҳол ҳуқуқбузарликка кирадими?**

✓ Қонунда ХУМШ аъзолари йиғилишининг раиси оддий кўпчилик овоз билан сайланиши назарда тутилган. Бироқ аниқ кимнинг йиғилиш раиси бўлиб сайланиши мумкинлиги Қонун ва Намунавий уставда айтилмаган. Бироқ Қонун меъёрларидан таъсис йиғилиши ёки ХУМШ аъзолари йиғилишининг раиси ушбу уйда истиқомат қилувчи ширкат аъзоси бўлиши кераклиги келиб чиқади. Ташкилий умумий йиғилиш раисининг роли кун тартибиди шунчаки санаб ва жой мулкдорларига унга доир ўз фикрларини айтиш имкониятини бериш билан чекланмайди. Йиғилиш ра-

иси уйдаги умумий мол-мулкнинг ҳолати хусусидаги вазиятни билиши, уни бошқариш ва хизмат кўрсатиш усулларида хабардор бўлиши, бошқа масалалардан ҳам воқиф бўлиши керак. Қонуннинг 20-моддасида назарда тутилишича, раис умумий йиғилиш баённомасини имзолайди, демак унинг учун жавобгар бўлади, четдан келган киши эса бундай қила олмайди, зеро умумий йиғилишда муҳокама қилинадиган масалалар — уйда истиқомат қилувчи квартира мулкдорларининг (ХУМШ аъзоларининг) ички ишлари. Агар маҳалла кўмитасининг раиси ушбу уйдаги турар жой мулкдори бўлса, бошқа масала. Акс ҳолда у йиғилишда таклиф этилган шахс сифатида иштирок этиши мумкин.

? **Уйимиз жой мулкдорларининг ташкилий умумий йиғилиши кворум йўқлиги сабабли ўтказилмади. Биз уни қачон такроран ўтказоламыз?**

✓ Намунавий уставнинг 11.5-бандида назарда тутилишича, ширкат аъзолари (жой мулкдорлари) умумий йиғилишини ўтказиш учун кворум етарли бўлмаган тақдирда бошқарув (ташаббускор гуруҳ) умумий йиғилиш ўтказилишининг янги санаси ва вақтини белгилайди, бу ҳақда ширкатнинг барча аъзолари кўшимча равишда огоҳлантирилади. **Ширкат аъзоларининг янги белгиланган умумий йиғилиши илгари қолдирилган умумий йиғилишдан 10 кундан кечикмай ўтказилади.**

? **Бизнинг уйимизда бир мулкдор учта квартирага эгалик қилади. Умумий йиғилишда қарорлар қабул қилинаётганда у қандай овоз бериши керак?**

✓ Қонунда назарда тутилишича, ширкатнинг ҳар бир аъзоси умумий йиғилишда бир овозга эга бўлади (20-модда). ○

РАИСНИ КИМ НАЗОРАТ ҚИЛАДИ?

Газетхонлар кўпинча ширкат фаолиятини, унинг раиси, бошқарувни ким назорат қилиши керак деб сўрашади. Одатда бундай саволларни ХУМШ фаолиятдан норози бўлган унинг аъзолари беришади. Агар ширкатда ишлар яхши борса, мулкдорлар ўз бошқаруви ва раисига ишондилар, уй аста-секин улар кўз ўнгида ўзгариб бораётганлигини кўрадилар, уларда раисни назорат қилиш хусусида саволлар туғилмайди.

Аввало шуни ёдда тутиш лозимки, ширкат хусусий турар жойлар мулкдорларининг ташаббуси билан ташкил этилади, у нотижорат ташкилоти бўлиб, ўз уставига мувофиқ ўзини ўзи бошқариш асосида фаолият кўрсатади («Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонуннинг¹ 3-моддаси, ХУМШ тўғрисидаги Қонун).

Ширкат уй-жой фондини биргаликда бошқариш ва уни сақлаш, асраш ва таъмирлашни, кўп квартиралар уйдаги турар жойлар мулкдорларининг умумий мол-мулкдан фойдаланишни таъминлаш учун ташкил этилади (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 4-моддаси).

Ширкатнинг фаолияти қуйидаги принципларга асосланади: ихтиёрийлик; ташкилий ва молиявий жиҳатдан мустақиллик; ўзини ўзи бошқариш; очиклик ва ошкоралик; ўз ишини бозор механизмларига мувофиқ шартнома асосида ташкил этиш;

коммунал хизматлар ва таъмирлаш хизматлари бозоридаги рақобат; уй-жой мулкдорлари олдида мунтазам ҳисобот бериш (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 4-моддаси).

Ўрни ширкат — ўзимиз барпо этадиган нарсаси. У ширкатнинг ишларида иштирок этиш ёки лоқайдлик, ташаббускорлик ёки тайёрга айёрлик, хўжайинларча муносабат ёки истеъмолчилик муносабати, саводли ёндашиш натижаси ёки ҳуқуқий саводсизлик, ўзининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини билмаслик оқибатидир. Раиснинг ўғирлик қилиши, истиқомат қилувчиларнинг аризаларига қулоқ солмаслиги, уй хароб бўлиб бораётганлигига эътибор бермаслигини текширишни қонун, биз бунинг хоҳламаган тақдирда ҳам, фақат ХУМШ аъзолари зиммасига юклайди.

Эҳтимол, агар бу ишни биз учун кимдир бошқа одам қилса, осонроқ, тинчроқ ва унчалик ташвишли бўлмас эди. Зеро кўпинча биз бундай ҳолларда қандай қилиб билим ва малака билан ҳаракат қилишни тасаввур қилмаймиз, шу боис бепарво

¹12.04.2006 йилдаги ЎРҚ-32-сон.

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

рахбарлар олдида ёрдамга муҳтож бўлиб қоламиз. Бироқ уларни айна ўзимиз сайлаймиз-ку. Айб кўпинча ўзимизда – зеро умумий йиғилишда иштирок этишни хоҳламаймиз ёки вақтимиз бўлмайди ва натижада виждонсиз ёки тасодифий кишилар раҳбарликка ўзларини кўрсатадилар. Оқибатда ўз бошимизга бошоғриқ «сотиб оламиз». Бироқ бунда кимга шикоят қилиш керак? Кимдир бизнинг ўрнимизга ушбу иш учун киришса яхши бўладими? Қонун фавқулодда ҳолларда раис номзодини ҳокимлик тавсия қилиши мумкинлигини назарда тутати. Бироқ бу нарса мулкдорларнинг яна норозиликка олиб келиши мумкин: ХУМШ ишларига ҳеч ким аралаша олмайди, уйда истиқомат қилувчилардан бошқа ҳеч ким қўшнилари яхшироқ билиши мумкин эмас.

Ҳамманинг ҳозир вақти зик, баъзан ширкат муҳокамаларида иштирок этишга, даромадлар ва харажатлар сметаларини ўрганишга ўзимизнинг вақтимиз бўлмайди, агар умумий йиғилишда муҳим масалалар амалий муҳокама қилинмасдан, барчаси оддий жанжалга айланса сарф бўлган вақтимизга афсусланамиз. Кишилар уй хўжалигини бошқариш механизми соатдек аниқ ишлаши учун маблағ тўлашга тайёрлар. Бироқ соат механизми аниқ, тўхтаб қолишларсиз ишлаши учун уни бураб қўйиш, қандай юраётганлигини назорат қилиш лозим. Ширкатда ҳам худди шундай.

Фуқаролардан ўз уйининг умумий мол-мулкни кўриқлаш учун туну кун бедор бўлиш талаб қилинмайди. Шунга қарамай, улар ўзини ўзи бошқариш асосларини билишлари керак, унга, шубҳасиз, кишиларни ўргатиш керак, зеро онгимизни «қайта тўлдириш», хусусийлаштиришгача бўлган ёндашувлардан тезроқ воз кечиб, бозор муносабатлари доирасида иш кўриш кўникмаларини ҳосил қилишимиз лозим.

Хоҳлаймизми-йўқми, бироқ ҳуқуқ майдонида яшашни ўрганишимиз керак. Қонун шуни биздан талаб қилади. Ширкат ишларига чет тузилмаларнинг аралашishi билан нимадир яхши томонга тубдан ўзгариб қолишига умид қилмаслик керак.

Бироқ масаланинг бошқа томони ҳам бор – ўз ҳамёнини ширкат бюджети билан адаштирадиган раис нима учун ўзини жазодан холи деб ҳис этади? Кўп ширкатларда бепарво раиснинг ўрнига ким келади деган савол туғилади. Фуқаролар уни ким билан алмаштиришни билмайдилар. Қўшнилари ўртасида ҳалол, батартиб, ҳурматга лойиқ кишилар йўқлиги боис эмас. Шунчаки, ХУМШ аъзолари, айниқса қўшнилари унчалик аҳил бўлмаган жойларда, зиммаларига уй хўжалиги билан боғлиқ бош оғриғи, ташвишлар юқини олишни хоҳламайдилар. Уларда кишилар қўллаб-қувватлашлари, бадалларни ўз вақтида тўлашлари хусусида, ишонч йўқ. Бунингсиз эса уйни бошқаришни йўлга қўйиш қийин бўлади.

Баъзан ўз ширкатларининг ишидан кўнгли тўлмаган фуқароларнинг уларнинг ХУМШ қўли эгри раислар, ижрочи директорлар учун даромад манбаи бўлиб қолганлиги, кишиларнинг ўзлари уларнинг

танобини тортиб қўя олмаслигидан дарғазаб бўлганликларини эшитиш мумкин. Қонунчиликни қўллаш амалиёти истиқомат қилувчиларнинг ҳуқуқий билимдонлиги етарли эмаслиги, шунингдек уларнинг зиммаларига жавобгарликни олишга тайёр эмасликлари туфайли «оқсаб қолмоқда». Бундай вазиятдан чиқишнинг йўли борми? Бор – фақат тушунтириш иши, ХУМШ уюшмаларига юклатилган ҳуқуқий умумий таълим керак.

ҲУҚУҚ МАЙДОНИДАГИ НАЗОРАТ

Ширкатларнинг бепарво раҳбарларини ким назорат қила олади? Бу хусусда қонун ҳужжатларида нима дейилган?

1. ХУМШ тўғрисидаги Қонун (27-модда) ва Ширкатнинг Намунавий устави² (12-бўлим) белгилашича, ХУМШда назорат қилувчи орган **тафтиш комиссияси ҳисобланади**, у ширкат аъзоларининг умумий йиғилишига ҳисоб беради. Уйда истиқомат қилувчилар уни ХУМШ аъзолари ичидан, худди бошқарув аъзолари ва раисни сайлагандек, умумий йиғилишда сайлашлари керак. Комиссия камида 3 кишидан иборат таркибда, икки йилдан кўп бўлмаган муддатга сайланади. Ушбу муддат ширкатда тафтишчилар бошқарув ёки раис билан «оғиз-бурун ўпишмаслиги» учун белгиланган. Бироқ тафтишчиларингиз ҳалол, бир сўзли, саводли кишилар бўлишса, уларни кейинги муддатга қайта сайлаш мумкин. ХУМШ тафтиш комиссияси ширкатнинг молия-хўжалик фаолиятини текширади ва ҳар йили умумий йиғилишга текшириш натижалари тўғрисида ҳисобот тақдим этиши шарт. Тафтишчиларга босим бўлишига йўл қўймаслик учун тафтиш комиссиясининг ҳисоботи умумий йиғилишда кўриб чиқилмагунга қадар учинчи шахсларга берилмайди. Намунавий уставнинг 12.6-бандида назарда тутилишича, тафтиш комиссияси аъзолари ширкат фаолияти солиқ ва бошқа давлат органлари томонидан текширилганда ҳозир бўладилар.

2. Ширкатнинг молия-хўжалик фаолиятини текшириш учун ХУМШ аъзоларининг умумий йиғилиши аудиторлик текширувини жалб этишга ҳақлидир (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 27-моддаси).

3. Ширкат аъзолари ширкат фаолияти, умумий мол-мулк ҳолати, амалга оширилган ва оширилдиган умумий харажатлар тўғрисида **ахборот олиш ҳуқуқига эгалар** (Намунавий уставнинг 6.1-банди).

Модимики ширкатнинг юқори органи **умумий йиғилиш** экан, унинг ваколатларига қуйидагилар киради:

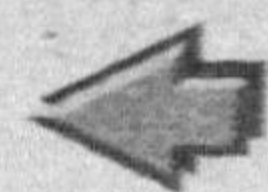
ширкат аъзоларининг ширкат бошқаруви раиси, аъзолари ҳамда тафтиш комиссияси фаолиятига тааллуқли **ариза ва шикоятларини кўриб чиқиш**; умумий мол-мулкни, ширкатнинг ер участкасини ва мол-мулкни сақлаш ишларининг йиллик режасини ҳамда унинг ижроси тўғрисидаги **ҳисоботни тасдиқлаш**; ширкатнинг йиллик даромадлар ва харажатлар сметасини ҳамда унинг ижроси тўғрисидаги ҳисоботни тинглаш ва тасдиқлаш (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 19-моддаси).

Назоратни кучайтириш ва ХУМШ фао-

²ВМнинг 30.05.2006 йилдаги 100-сон қарорига 1-илова.

Мавзуйий сони Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

лиятининг имкони борица очиқ-ошкоралигини таъминлаш **мақсадида** ХУМШ тўғрисидаги Қонун қўшимча ҳисобот беришни белгилайди. Чунончи, **фирма бошқаруви умумий мол-мулкни сақлаш** ишлари режаларининг бажарилиши; **амалга оширилган ҳамда режалаштирилаётган харажатлар; мажбурий бадаллар** ва тўловларнинг йиғими, **тадбиркорлик фаолиятидан олинган даромадлар (фойда)** ҳақида фирма аъзолари олдида **мунтазам равишда**, 3 ойда камида бир марта **ҳисобот беради**. **Ҳисобот тақдим этиш шакли фирманинг барча аъзолари учун ҳисоботдан фойдаланиш эркинлигини таъминлаш керак** ва у фирма аъзоларининг умумий йиғилиши қарори билан белгиланади (ХУМШ тўғрисидаги Қонун 25-моддаси). Бир неча уйдаги жой мулкдорларини бирлаштирадиган фирмалар учун ХУМШ тўғрисидаги Қонун **ҳар бир уй-жой мулкдорларининг йиғилиши олдида бошқарувнинг ҳисобот бериш мажбуриятини белгиллаган** (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 23-моддаси).

4. Албатта, агар уйнинг техник ҳолати ёмонлашса, истиқомат қилувчилар қонун уларга берган ҳуқуқлардан фойдалана олмасалар, раис умумий мол-мулкни бошқариш ва унга хизмат кўрсатишга ноқобил бўлса, бундай уй ўз ҳолига ташлаб қўйилмаслиги керак. **Уй-жой фондида истиқомат қилишнинг хавфсизлиги учун маҳаллий давлат ҳокимияти органлари жавоб берадилар**. ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 19-моддасида белгиланишича, бошқарув раиси ва бошқарувчи (ижрочи директор) фирма аъзоларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этмаган тақдирда, **ҳокимлик умумий йиғилишга бошқарув раисини чақириб олиш ҳамда бошқарувчини (ижрочи директорни) лавозимидан озод қилиш тўғрисида таклиф киритиши**, шунингдек ана шу лавозимларга **номзодлар тавсия қилиши мумкин**. Бироқ бундай ма-

салаларни кишилар ҳар ҳолда ўз фирмаларида ўзлари ҳал қилишлари керак. Тавсияни сўзсиз қабул қилмаслиги керак, у аввало кўриб чиқиш ва уйда истиқомат қилувчилар билан биргаликда муҳокама қилиш учун берилади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг фирмалар билан ўзаро муносабатлари фирманинг ўз фаолиятини мустақил амалга оширувчи, уй-жой мулкдорлари ўзини ўзи бошқаришнинг ҳақиқий институти сифатидаги мақомидан келиб чиқиб, **ортиқча йўл-йўриқлар кўрсатмаган ҳолда ташкил этилади**. Фирмалар ҳудудларни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишларининг ташкил этилиши, кўп квартиралар уйларида яшовчиларнинг уй-жой фондида яшаш қоидаларига риоя этиши масалалари ҳамда биргаликда ҳал этишни талаб қиладиган бошқа масалаларда **фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлик қилади** (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 8-моддаси).

5. **Навбатдан ташқари умумий йиғилиш** шунингдек муайян даражада фирма фаолияти устидан назорат қилиш функцияларини бажариши мумкин. У **бошқарувнинг, фирмادا камида 10 фоиз овозга эга бўлган фирма аъзоларининг ташаббусига, шунингдек тафтиш комиссиясининг талабига биноан чақирилиши мумкин**. Фирма қонун ҳужжатларининг бузилишига йўл қўйган тақдирда фирма аъзоларининг навбатдан ташқари умумий йиғилиши **маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан чақирилиши мумкин** (ХУМШ тўғрисидаги Қонуннинг 20-моддаси).

6. Раис, бошқарув аъзолари, ижрочи директор томонидан ХУМШ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари жиддий равишда бузилганлиги аниқланган ҳолда уйда яшовчилар даъво билан судга, прокуратурага мурожаат қилишлари мумкин. ○

Турмуш чорраҳаларида

БИЗ АМАЛ ҚИЛИШИМИЗ ЗАРУР БЎЛГАН МАЖБУРИЯТ

Қарздорлар билан ишлаш – ХУМШнинг энг қийин кечадиган вазифаларидан бири. Қарздорлар бизга уйга хизмат кўрсатиш ва уни таъмирлаш билан самарали шуғулланишимизга имкон бермайдилар, ишимизни орқага сурадилар, қўшнилари орасида зиддиятлар чиқишига сабабчи бўладилар, фирма бўлиниб кетишига олиб келадилар. Тўғри, ҳар бир ҳолатга алоҳида ёндашиш, нима учун фуқаролар умумий мол-мулкни сақлаб туришга бадалларни тўлашни тўхтатиб қўйганларини аниқлаш керак бўлади. Зеро бунга ХУМШнинг умумий мол-мулкнинг белгиланган қоидалар, нормалар, стандартлар, фирма аъзоларининг умумий йиғилишлари қарорлари билан белгиланганидек сақланиши ва тутиб турилишини таъминлашга доир ўз мажбуриятларини бажармаётганлиги сабабчи бўлиши мумкин. Биз ХУМШ аъзолари учун деворий тахта ўрнатдик. Бошқа материаллар қатори уларга умумий мол-мулкни сақлашга оид мажбурият, кўп квартиралар уйда умумий мол-мулкни сақлашга мажбурий бадаллар киритилиши ҳақидаги ахборотни етказиш ниятидамыз. Улар қайси ҳужжатларда назарда тутилган?

Ю.Савельев,

ХУМШ бошқаруви аъзоси. Тошкент ш.

Мавзуйий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

ЖОЙ МУЛҚДОРЛАРИНИНГ УМУМИЙ МОЛ-МУЛКНИ ТУТИБ ТУРИШГА ДОИР ХАРАЖАТЛАРНИ КЎТАРИШ МАЖБУРИЯТИ

● Фуқаролик кодекси:

Ўзига қарашли мол-мулкни сақлаш, агар қонун ҳужжатларида ёки шартномада бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, мулкдор зиммасидадир (174-модда).

Ҳар бир мулкдор умумий мол-мулк бўйича солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлашда, шунингдек мол-мулкни сақлаш ва асраш чикимларида, агар шартномада бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, улушига қараб қатнашиши шарт (221-модданинг 1-банди).

● Уй-жой кодекси:

Кўп квартирали уйдаги турар жой мулкдори ўзига қарашли турар жойни ўз ҳисобидан тегишли техник ва санитария ҳолатида сақлайди, шунингдек кўп квартирали уйдаги умумий мол-мулкни ва шу уйга туташ, ободонлаштириш элементлари бўлган ер участкасини сақлаш бўйича умумий харажатларни ўз зиммасига олади (132-модда).

● «Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:

Жой мулкдорлари умумий мол-мулкни сақлаш бўйича умумий харажатларни биргаликда зиммаларига олишлари шарт (30-модда).

Умумий мол-мулк жой мулкдорларига умумий улушли мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлади.

Жой мулкдорининг умумий мол-мулкдаги улуши асл ҳолида ажратиб берилиши мумкин эмас. Умумий мол-мулкдан фойдаланиш ҳуқуқи жой мулкдорининг умумий мол-мулкка бўлган мулк ҳуқуқидаги улушига боғлиқ эмас (29-модда).

ШИРКАТ АЪЗОЛАРИ (ЖОЙ МУЛҚДОРЛАРИ)НИНГ УМУМИЙ ХАРАЖАТЛАРИ ВА МАЖБУРИЙ БАДАЛЛАРИ

● Уй-жой кодекси:

Кўп квартирали уйдаги турар жойлар мулкдорлари умумий харажатларни, қоида тариқасида, мажбурий бадаллар шаклида биргаликда зиммаларига оладилар, бу бадаллар кўп квартирали уйдаги умумий мол-мулкни бошқариш,

унга хизмат кўрсатиш, уни жорий ва капитал таъмирлаш ҳамда кўп квартирали уйга туташ, ободонлаштириш элементлари бўлган ер участкасини сақлаш харажатларининг ўрнини қоплаши керак (132-модда).

Кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жойлар мулкдорлари бундай жойларнинг асралишини, тегишли техник ва санитария ҳолатини таъминлаши, жойларни ўз ҳисобидан жорий ва капитал таъмирлаш ишларини амалга ошириши, кўп квартирали уйдаги умумий мол-мулкни сақлаш ва таъмирлаш бўйича умумий харажатларни ўз зиммасига олиши шарт (16-1-модда).

Ижарага берувчи ижарага берилган турар жой жойлашган уй лозим даражада сақланишини амалга ошириши, ижарага олувчига ҳақ эвазига зарур коммунал хизматлар кўрсатиши ёки хизматлар кўрсатилишини таъминлаши, кўп квартирали уйнинг умумий фойдаланишдаги мол-мулки таъмирланишини таъминлаши шарт (49-модда).

Мулкдорнинг кўп квартирали уйдаги ўзига қарашли турар жойдан фойдаланмаслиги ёхуд умумий мол-мулкдан фойдаланишдан воз кечиши уни кўп квартирали уйдаги умумий мол-мулкни ҳамда шу уйга туташ, ободонлаштириш элементлари бўлган ер участкасини сақлаш бўйича умумий харажатларда иштирок этишдан тўлиқ ёки қисман озод қилмайди (132-модда). Кўп квартирали уйдаги турар жой мулкдори ўзининг умумий мол-мулкни сақлаш бўйича умумий харажатлардаги иштирокига доир мажбуриятини турар жойни шартнома бўйича ижарага, арендага олувчига ўтказиши мумкин, бунда ҳақнинг ўз вақтида тўланиши масъулияти турар жой мулкдорининг зиммасида бўлади. Кўп квартирали уйдаги турар жой мулкдори ширкатни, бошқарувчини (ижрочи директорни) ёки бошқарувчи ташкилотни ёхуд турар жойлар мулкдорлари томонидан вакил қилинган шахсни умумий мол-мулкни ва шу уйга туташ, ободонлаштириш элементлари бўлган ер участкасини сақлаш бўйича умумий харажатларни тўлашга доир мажбуриятлар жойни ижарага, арендага олувчига ўтказилганлиги ҳақида хабардор қилиши шарт

(132-модда).

● «Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:

Жой мулкдорлари умумий мол-мулкни сақлаш бўйича умумий харажатларни биргаликда зиммаларига олишлари шарт. Умумий харажатлар ширкат аъзоларининг умумий мол-мулкни, ширкатнинг ер участкасини ва мол-мулкни сақлаш билан боғлиқ харажатларидир.

Жой мулкдорининг умумий харажатлардаги иштироки улуши уйнинг умумий майдонидаги мулкдорга қарашли жой майдонига мутаносиб равишда белгиланади.

Ширкат аъзолари умумий харажатларни қоплаш учун ҳар ойда, қоида тариқасида, пул шаклида мажбурий бадаллар тўлайдилар.

Ширкат аъзоларининг мажбурий бадаллари миқдори ширкат аъзоларининг умумий йиғилиши қарори билан белгиланади.

Айрим ҳолларда ширкат аъзоларининг умумий йиғилиши жой мулкдори томонидан мажбурий бадалларнинг бир қисмини тўлашнинг пул шаклини унинг умумий харажатлардаги иштирокининг бошқа турларига алмаштириш тўғрисида қарор қабул қилиши мумкин (30-модда).

● Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати билан кўп квартирали уйдаги турар жойга мўлжалланмаган бино мулкдори ўртасидаги намунавий шартнома¹:

Йил давомида ҳар ойлик мажбурий бадаллар миқдори Ширкат аъзоларининг умумий йиғилиши қарорига кўра ўзгартирилиши мумкин (3.3-банд).

Ширкат Ширкат аъзолари умумий йиғилиши қарори билан умумий мулкни мукамал таъмирлаш ёки умумий мулкни сақлаш билан боғлиқ бошқа мақсадлар учун мақсадли мажбурий йиғим белгилаши мумкин. Мақсадли йиғим Ширкат аъзолари умумий йиғилиши қарорида белгиланган тартибда ва муддатда тўланади (3.4-банд).

Агар амалда қилинган умумий харажатлар умумий мулк мулкдорлари томонидан тўланган бадаллар суммасидан ошиб кетса, Мулкдор харажатларнинг тўланмаган суммасидаги ўз улушини Ширкат хабарномасини олган пайтдан бошлаб 10 кун мобайнида тўлайди. Агар умумий харажатлар бўйича амалда

¹ВМнинг 30.05.2006 йилдаги 100-сон қарорига 2-илова.

қилинган харажатлар умумий мулк мулкдорлари томонидан тўланган суммадан кам бўлса, маблағларнинг фойдаланилмаган қисми умумий мулкни келгусидаги таъмирлаш ишларига йўналтирилади (3.5-банд).

● **Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатининг намунавий устави:**

Агар турар жойга мўлжалланмаган бинолардан фойдаланиш ширкатнинг умумий мулкни зарур техник ва санитария ҳолатида сақлаш харажатларининг ошиб кетишига олиб келса ва/ёки турар жойлардан фойдаланиш бўйича ноқулайликлар туғдирса, ширкат ўз аъзоларининг умумий йиғилиши қарорига кўра турар жойга мўлжалланмаган бино мулкдорига пулли ва ёки бошқача моддий шаклда тегишли компенсация тўланишини талаб қилишга ҳақли (5.1-банд).

БИР НЕЧТА УЙЛАР МУЛҚДОРЛАРИНИ БИРЛАШТИРУВЧИ ШИРКАТЛАРДА МАЖБУРИЙ БАДАЛЛАРНИ БЕЛГИЛАШГА ЯККА ТАРТИБДА ЁНДАШИШ

● **«Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:**

Ширкат аъзоларининг ҳар йилги умумий йиғилиши ўтказилгунига қадар ширкатдаги ҳар бир уйнинг жой мулкдорлари йиғилишлари ўтказилиши шарт. Ширкатдаги ҳар бир уйнинг жой мулкдорлари йиғилиши қуйидагиларни тасдиқлаш тўғрисида қарорлар қабул қилади:

умумий мол-мулкни, ширкатнинг ер участкасини ва мол-мулкни сақлаш ишлари режасининг бир қисми сифатида ҳар бир уйдаги умумий мол-мулкни сақлаш ишлари режасини;

ширкатнинг даромадлар ва харажатлар сметасининг бир қисми сифатида ҳар бир уйдаги умумий мол-мулкни сақлаш билан боғлиқ даромадлар ва харажатлар сметасини;

умумий мол-мулкни сақлаш ишлари режаларининг ҳамда даромадлар ва харажатлар сметаларининг ижросига доир ҳисоботни (23-модда).

Бу ХУМШдаги ҳар бир уйни сақлашга якка тартибда ёндашишни таъминлаб, уларнинг техник ҳолатига қараб мажбурий бадаллар

турлича миқдорини белгилаш имконини беради.

КЎП КВАРТИРАЛИ УЙДА МУЛҚДОРЛАР УМУМЙ МУЛКИНИ САҚЛАШГА ДОИР ХАРАЖАТЛАРНИ ТЎЛАШ МУДДАТЛАРИ

● **Уй-жой кодекси:**

Кўп квартирали уйдаги турар жойлар мулкдорлари умумий мол-мулкни сақлаш харажатларини ўтган ойдан кейинги ойнинг ўнинчи кунидан кечиктирмай тўлайди.

Давлат уй-жой фондининг кўп квартирали уйдаги жойларни ижарага, арендага олувчилар шу уйдаги умумий фойдаланишдаги мол-мулкни сақлаш ҳақини ижарага, арендага бериш шартномаси шартларига мувофиқ, бироқ ўтган ойдан кейинги ойнинг ўнинчи кунидан кечиктирмай тўлайди (134-модда).

● **Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати билан кўп квартирали уйдаги турар жойга мўлжалланмаган бино мулкдори ўртасидаги намунавий шартнома:**

Мулкдорларнинг ҳар ойлик мажбурий бадаллари Ширкатнинг ҳисоб рақамига жорий ойнинг 10-кунидан кечиктирмай, Ширкат тайёрлаган тўловнома асосида тўланади (3.2-банд).

БАДАЛЛАР ЎЗ ВАҚТИДА КИРИТИЛИШИ УСТИДАН НАЗОРАТ

● **«Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:**

Ширкат аъзолари белгиланган мажбурий бадаллар ва тўловларни ўз вақтида тўлашлари устидан назорат қилиш ҳамда қарздорликни тугатиш чораларини кўриш ширкат бошқарувининг ваколатларига киради.

Ширкат бошқаруви умумий мол-мулкни сақлаш ишлари режаларининг бажарилиши, амалга оширилган ҳамда режалаштирилаётган харажатлар, мажбурий бадаллар ва тўловларнинг йиғими, тадбиркорлик фаолиятдан олинган даромадлар (фойда) ҳақида ширкат аъзолари олдида мунтазам равишда, уч ойда камида бир марта ҳисобот беради (25-модда).

● **Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатининг намунавий устави:**

Ширкат қонун ҳужжатларида кўзда тутилган тартибда турар жой мулкдоридан ширкат аъзолари-

нинг умумий йиғилишида белгиланган мажбурий тўловларни ундириш, ширкатга етказилган харажатларни тўлиқ қайтариш тўғрисидаги талабни илгари суриш ҳуқуқига эга (5.1-банд).

ШИРКАТНИНГ КЕКСА, НОГИРОН, КАМ ТАЪМИНЛАНГАН АЪЗОЛАРИ МАЖБУРИЙ БАДАЛЛАРИ МИҚДОРНИ КАМАЙТИРИШ, ФАОЛЛАРНИ РАФБАТЛАНТИРИШ ИМКОНИАТИ

● **«Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:**

Ширкат аъзоларининг умумий йиғилиши ширкатнинг олий органидир (18-модда).

Ширкат аъзолари умумий йиғилишининг ваколатларига ширкатнинг махсус фондларини тузиш ва улардан маблағлар сарфлаш тартибини белгилаш; умумий мол-мулкдан, ширкатнинг ер участкасидан ва мол-мулкдан фойдаланиш қоидаларини белгилаш киради (19-модда).

МАЖБУРИЙ БАДАЛЛАРНИ ЎЗ ВАҚТИДА ТЎЛАМАГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК

● **Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати билан кўп квартирали уйдаги турар жойга мўлжалланмаган бино мулкдори ўртасидаги намунавий шартнома:**

Мулкдор томонидан мажбурий бадалларни тўлаш муддати бузилган тақдирда мулкдор ҳар бир кечиктирилган кун учун пеня тўлайди (4.4-банд).

● **Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатининг намунавий устави:**

Агар мажбурий бадаллар ва тўловлар ўз муддатида тўланмаса, турар жой мулкдори қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгар ҳисобланади (8.12-банд).

● **«Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкатлари тўғрисида»ги Қонун:**

Ширкатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўладилар (39-модда).

Ширкатларнинг ташкил этилиши ва фаолияти соҳасидаги низолар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади (38-модда). ○

Мавзувий сонни Ирина ГРЕБЕНЮК олиб боради.

СИНОВ МУДДАТИДА ҲАМ МЕҲНАТ ДАФТАРЧАСИ ЮРИТИЛИШИ ШАРТ

Ишга биринчи мартаба қабул қилиндим. Расмийлаштириш пайтида меҳнат шартномасида 3 ойлик синов муддати билан ишга олишлари кўрсатилди. 2 ойдан кейин меҳнат дафтарчаси тўғрисида билиш учун кадрлар бўлимига кирдим. Инспекторнинг айтишича, синов даврида меҳнат дафтарчалари юритилмас, аввало ишга узил-кесил қабул қилиш масаласи ҳал этилиши керак экан.

Кадрлар бўлимининг инспектори ҳақлими?

Д.Зафаров.

– Йўқ, кадрлар хизматининг ходими ноҳақ. Меҳнат дафтарчалари ходимларнинг меҳнат стажини тасдиқловчи асосий ҳужжат бўлиб, мулкчилик ва ҳўжалик юритиш шаклидан қатъи назар корхоналар, муассасалар ва ташкилотларда **5 кундан ортиқ ишлаган**, шу жумладан, муайян муддатга ёлланганларга, шунингдек, давлат ижтимоий сўғурта қилиниши кўзланган тақдирда, штатлар жадвалидан ташқари **ходимларга ҳам юритилади** (АВ томонидан 29.01.1998 йилда 402-сон билан рўйхатдан ўтказилган Меҳнат дафтарчаларини юритиш тартиби тўғрисида йўриқноманинг 1.1-банди, бундан кейин – Йўриқнома; Меҳнат кодексининг 81-моддаси, бундан кейин – МК).

МКнинг 86-моддасига мувофиқ **дастлабки синов даврида ходимларга меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва корхонада юритилган меҳнат шартлари тўлиқ татбиқ этилади**. Дастлабки синов даври меҳнат стажига киритилади. Бунда ишга синов муддати билан қабул қилинган шахсларнинг аҳволи бу борада бошқа ходимларнинг аҳволидан ҳеч ҳам фарқ қилмайди.

Йўриқноманинг 2.2, 2.3-бандларига асосан меҳнат дафтарчасига ишга қабул қилиниши, бошқа ишга ўтказилиши каби барча турдаги

ёзувлар иш берувчи томонидан буйруқ берилгандан сўнг киритилади ва бу ёзув буйруқнинг матнига мос бўлиши шарт. Ишга қабул қилиш, бошқа доимий ишга ўтказиш ва меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги меҳнат дафтарчасига киритиладиган ҳар бир ёзув билан иш берувчи ушбу дафтарча эгасини шахсий варақасини имзолаш йўли билан 3 кун муддат ичида таништириши лозим.

Шу тариқа, иш берувчининг асосий иш жойи бўйича синов муддати билан ишга қабул қилинган ва иш берувчида 5 кундан ортиқ ишлаган ходимга меҳнат дафтарчасини юритишдан бош тортиши меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг меъёрларига номувофиқлиги бобида ноқонунийдир (Йўриқнома ва МК 81-моддасининг талабларини бузиш). Бинобарин, меҳнат дафтарчасини сизга синов муддатини ҳисобга олган ҳолда меҳнат фаолиятининг биринчи кунидан юритишлари керак.

Юқорида айтилган меъёрлар бажарилмаган тақдирда иш берувчи Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда назарда тутилганидек, энг кам иш ҳақининг 2 бараваридан 5 бараваригача миқдорда жаримага тортилиши мумкин (49-модда).

Ишга 3 ходимни бир кунда битта мутахассисликка қабул қиялпмиз. Уларнинг лавозимлари, вазибалари – ҳаммаси бир хил. Корхона улар билан битта меҳнат шартномаси (битта рақам билан) туза оладими? Агар туза олса, шартнома охирида директор ҳар бир ходим учун алоҳида-алоҳида имзо чекиши керакми ёки биргина имзоси етарлими?

Ж.Мусаев.
Сирдарё вилояти.

ҲАР БИР ХОДИМГА – ЎЗИНИНГ ШАРТНОМАСИ

– Йўқ, бирдан ортиқ ходим билан битта шартнома тузиш мумкин эмас.

МКнинг 72-моддасига мувофиқ, меҳнат шартномаси ходим билан иш берувчи ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир.

Ходим ва иш берувчи меҳнат шартномасининг тарафлари бўлиб ҳисобланадилар. Шу сабабли меҳнат шартномасида меҳнат шартномасининг рақами ва тузилган санаси, меҳнат шартномасини тузган ходимнинг фамилияси, исми, отасининг исми ва иш берувчининг номи (иш берувчининг фамилияси, исми, отасининг исми), шунингдек ходимнинг иш жойи, меҳнат функцияси, иш бошлаш куни, муайян муддатга тузилган меҳнат шартномасининг амал

қилиш муддати, тўланадиган ҳақ миқдори ва меҳнатнинг бошқа шартлари кўрсатилади.

Меҳнат шартномаси бир хил кучга эга бўлган камиди икки нусхада тузилади. Меҳнат шартномасининг бир нусхаси ходимга берилади, иккинчи нусхаси иш берувчида сақланади (МКнинг 74-моддаси).

Ходим билан тузилган меҳнат шартномаси уни ишга қабул қилиш тўғрисида буйруқ чиқариш учун асос бўлиб ҳисобланади. Буйруқ тузилган меҳнат шартномасининг мазмунига зид бўлмаслиги керак (МКнинг 82-моддаси).

Шу тариқа, юқорида айтилган моддаларнинг маъносидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, **меҳнат шартномаси – муайян ходимнинг муайян ташкилот билан унинг мазкур ташкилотда ходим сифатида меҳнат қилиши тўғрисида битимидир**. Шу сабабли иш берувчи ҳар бир ходим билан алоҳида меҳнат шартномаси тузиши шарт.

АГАР МЕҲНАТ ДАФТАРЧАСИ ВАҚТИДА БЕРИЛМАСА

Февраль ўрталарида мен ишдан бўшаш тўғрисида ариза ёзиб, 2012 йилнинг 1 мартига ишлаб беришимни кўрсатдим. Меҳнат дафтарчамни ҳалигача беришмади, шу муносабат билан янги ишга жойлаша олмапман. Нима қилишим керак? Ёрдам сўраб қаерга мурожаат қилишим мумкин?

А.Кондрашов.

– Сизнинг ёзишингизча, ишдан бўшаш тўғрисида ариза ёзганингиздан сўнг 2 ҳафта ишлаб, 2012 йил 1 мартдан бошлаб меҳнат муносабатларини тутатгансиз.

МК 107-моддасининг иккинчи қисмига мувофиқ охириги иш куни меҳнат шартномаси бекор қилинган кун деб ҳисобланади. МКнинг 108-моддасига кўра эса, **меҳнат шартномаси бекор қилинган куни иш берувчи ходимга унинг меҳнат дафтарчасини ва меҳнат шартномаси бекор қилиниши ҳақидаги буйруқнинг нусхасини бериши шарт**.

Меҳнат шартномаси бекор қилинган куни иш берувчи, масалан, икки ҳолда ҳужжатларни бермаслиги мумкин:

агар ходим ишда ҳозир бўлмаса, яъни ҳужжатларни унга беришнинг иложи бўлмаса;

ходим ҳужжатларни олишдан бош тортса.

Ходим ишда йўқлиги муносабати билан иш берувчи меҳнат дафтарчасини бериш имкониятидан маҳрум бўлган ҳоллар қонун ҳужжатларида назарда тутилган. Агар ходим меҳнат шартномаси бекор қилинган куни ишда бўлмаса, иш берувчи шу куниёқ унга почта хабарномаси юбориб, меҳнат дафтарчасини олиш зарурлигини кўрсатади (бошқа хатлар ҳақиқий эмас ва масала Йўриқноманинг 3.1-бандига биноан кўрилади). Меҳнат дафтарчасини кўрсатилган манзилга етказган ҳолда юбориш фақат ходимнинг розилиги билан амалга оширилади (Йўриқноманинг 3.3-банди).

Йўриқноманинг 3.1-бандига ва МК 275-моддасининг иккинчи қисмига асосан иш берувчининг айби билан меҳнат дафтар-

часи ўз вақтида берилмаганда ходимга мажбурий прогулнинг бутун вақти учун ўртача иш ҳақи тўланади. Ушбу ҳолда меҳнат шартномасини бекор қилиш куни бўлиб меҳнат дафтарчаси берилган кун ҳисобланади. Меҳнат шартномасини бекор қилишнинг янги санаси тўғрисида буйруқ чиқарилади ва ходимнинг меҳнат дафтарчасига ёзув қайд этилади. Бунда олдинги ёзув Йўриқнома билан белгиланган тартибда бекор қилинади.

Чунончи, агар меҳнат шартномаси 2012 йил 1 мартда бекор қилинган бўлса, 2012 йил 30 мартда буйруқ чиқарилган ва ходимга меҳнат дафтарчаси берилган, меҳнат дафтарчасини бекор қилиш

тўғрисидаги ёзув 2012 йил 30 март деб қайд этилган бўлса, меҳнат шартномасини бекор қилиш куни деб 30 мартга (30 март ҳам қиради) мажбурий прогул қилинган бутун вақт учун ўртача иш ҳақи тўланган ҳолда меҳнат дафтарчаси берилган кун ҳисобланади.

Меҳнат дафтарчаларини юритиш тартибига риоя этилиши устидан назоратни белгиланган тартибда прокуратура органлари, меҳнат инспекциялари, касаба уюшмалари, шунингдек юқори тақилотлар амалга оширадилар (Йўриқноманинг 7.1-банди).

Меҳнат дафтарчасини беришни хоҳламайдиган иш берувчига қуйидаги усуллар билан таъсир кўрсатиш мумкин:

1) иш берувчини маъмурий жавобгарликка тортиш.

Иш берувчини маъмурий жавобгарликка тортиш учун Бандликка кўмаклашиш туман (шаҳар) маркази – энг яқин ердаги давлат меҳнат ҳуқуқ инспекциясига ариза билан мурожаат қилиш зарур. Ушбу хизмат меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузувчиларни Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 49-моддасига мувофиқ маъмурий жавобгарликка тортишга ваколат олган.

Бундан ташқари, инспекция қонун ҳужжатлари бузилишини, шу жумладан ходимга меҳнат дафтарчаси бериш бўйича ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш бўйича мажбурий кўрсатмалар беради;

2) меҳнат шартномаси бекор қилинганди ходимга меҳнат дафтарчаси ўз вақтида берилмаганлиги юзага келтирган мажбурий прогул вақтини, шунингдек маънавий зарарни тўлаш талаби билан судга ариза билан мурожаат қилиш.

Ёдда тутинг, судга мурожаат қилишни орқага суриш керак эмас, чунки МКнинг 270-моддасига кўра бу хил меҳнат низолари бўйича даъво қилиш муддати 3 ойни ташкил қилади.

Реклама

«HOMBUR-AUDIT» МЧЖ

ЎЗР МВНинг 25.10.2009 йилдаги 00614-сон лицензияси

давлат улуши 50% бўлган барча ҳўжалик юритувчи субъектларда

Миллий ва Халқаро аудит стандартларига мувофиқ АУДИТОРЛИК ТЕКШИРУВЛАРИ

Барча малакали хизматларни кўрсатамиз

Аудиторлик компанияси 5 та САР халқаро сертификатли, шу жумладан солиқ маслаҳатчиларига эга

Манзил: Қарши ш., Ўзбекистон қў., 49

Тел.: (8 375) 221 0586, (+99875) 112 0571

Филиаллар:

Нукус ш., А.Томур кў., 120

Тел.: (8361) 222 7803, (+99861) 364 7571

Қўмқўрғон ш., А.Навоий кў., 28

Тел.: (+99876) 399 5330, 243 3560

Ёз кунларининг бирида кеч-курун ёш эр-хотин зиёфатдан келиннинг ота-онаси уйдан қайтаётган эди. Зўр зиёфатдан кейин улар пиёда юришни хоҳлаб қолишди. Чилонзор даҳалари оралаб тўғрига юришди. Кутилмаганда муюлишдан иккита йигит шарпадек рўбарў бўлди. Улардан бири новчадан келган бўлиб, бўйи нақ 2 метрга борарди, иккинчиси ҳам бўй-бастда ундан қолишмасди. Улар эр-хотиннинг йўлини тўсишди. Найнов йигит жуфт бўлиб келаётганларни тўхтатиб, яхшилик билан жуфтани ростлаб қол дея эрига пўписа қилди, унинг рафиқаси билан яқиндан танишмоқчи эмиш. Табиийки, эр бу бемаъни талабга бўйсунмади ва ... мушталашув бошланиб кетди.

Келинчак ёрдам сўраб бақир-ришга тушди. Нариги безори унинг товушини ўчирмоқчи бўлди. Дарвоқе, ёш жувоннинг қўлида онаси квас тайёрлашда ишлатарсан деб берган ачитқи солинган ярим литрли банка солинган сумкача бор эди.

Бўйи пастроқ безорининг қўлидан ўзини қутқариб олган келин эрига ёрдамга ошиқди. У бор кучи билан найновнинг бошига сумкачаси билан туширди. Банка чил-чил бўлди. Новчадан келган йигит бошини чангаллаганича ерга ўтириб қолди – бошидан ачитқи аралаш қон оқарди. Хира ёруғда шеригига дўстининг бошидан қон аралаш мия қатиғи оқаётгандек бўлиб туюлди. Дахшатга тушганича у даҳа ичидан катта йўлга қараб югурди, шу пайт милиция патруль машинаси ўтиб қолди. Йигитнинг ёрдам сўраб бақир-чақир қилаётганини эшитган милиционерлар машинани тўхтатиб, унинг тутуруқсизроқ тушунтиришларини эшитгач,

тезда у билан бирга воқеа содир бўлган ерга етиб бордилар.

Айтиш жоизки, келин-куёвлар ими-жимида қочиб қолишлари мумкин бўлса ҳам бундай қилишмаган, қонга беланган найновни ёрдамсиз ташлаб кетишмаган. Милиция ходимлари уларнинг ёнига етиб борганларида ёш жувон дастрўмоли билан жабр-

лигидан жуда хавотир олганликларини айтишди.

«Тез ёрдам» машинасида келган шифокор найновни кўздан кечириб, мийиғида кулиб қўйгач, бошига ҳеч нарса қилмаганлигини, мия суяклари бутлигини айтиб, калланинг энса қисми териси шикаст топганлиги ва қон шундан оқаётганлигини маълум

Шериги гудраниб, сўзларни чайнагандай шунчаки ўтиб кетаётганимизда рўпарадан келаётган анави йигит билан қиз ҳужум қилиб дўстимнинг бошига тушириб қолишди деб айтди.

Экспертизасиз ҳам ҳар иккала йигит маст эканлиги кўриниб турарди (кейинроқ тиббий текширув ҳар иккаласида мастлик

гини эътироф этди (кейинчалик текширув унда енгил даражадаги мастликни тасдиқлади). Энг муҳими, иккита барзанги маст йигитларга уларнинг ҳужум қилишида ҳеч қандай маъни йўқлиги ҳам эр-хотинларнинг ҳақлигини кўрсатиб турарди. Милиция келгунга қадар қочиб қолиш имкони бўла туриб, бундай қилмай жабрланган безорига ёрдам берганликларини-ку инчунин.

Жабрланувчи ва унинг шериги дастлабки тергов камерасида бир кеча тунаб, хушёр ҳолга келгач, эртаси кун астойдил пушаймон эканликларини айтиб, айбларини тўлиқ бўйинга олдилар. Тўғри, новча йигит чиндан ҳам нима содир бўлганлигини яхши эслай олмаётганлигини таъкидлади, шериги эса эр-хотинларга кайф устида тиргалганликларини, ёмон ниятлари йўқлигини айтишга тушди. Иккала тараф юзлаштирилганда шериклар оз бўлмаса йиғлаб юборай дея эр-хотиндан кечирим сўрашди.

Эр-хотин ачитқили банка билан бўлган воқеанинг ўзи етарли деб ўйлаб, оғир жазо бермасликни сўраб ўтинишга тушдилар. Зорилик сўқмоғига адашиб қадам қўйган ҳар иккала йигит худди шу боис, қолаверса доимий иш жойига эга эканликларини, илгари жиноий жавобгарликка жалб этилмаганликларини ва ҳеч қачон милицияга олиб келинмаганликларини ҳам инobatга олиниб, безорилик учун жавобгарликка тортилиб, жарима тўлаш билан қутулдилар.

Содир бўлган воқеа уларга яхши сабоқ бўлди ва бундан кейин ҳатто мастликда ҳам ҳуқуққа қарши қилмиш содир этмасалар керак деб умид қиламиз.

Ольга МАРШАНСКАЯ,

Адлия вазирлиги ҳузуридаги Республика суд экспертизаси марказининг давлат суд экспе...

Криминалист эксперт ён дафтарида

...ОЙНАДАН ЎПКАЛАМА

Қонуний асосдаги жабрланувчи камдан-кам ҳолларда айбланувчилар каторини ўйлаб қолса керак. Тергов амалиётимда бу борада қизиқ бир воқеа содир бўлган эди.

ланувчининг юзини оҳиста артаётганлигини кўришди. Тўрттала-сини мен навбатчилик қилаётган милиция бўлимига олиб келишди. Ҳаммасини сўраб-суриштириб, новча йигитга тан жароҳати етказилганлиги тўғрисида жиноят иши қўзғатиш масаласини ҳал этишим керак эди. Дарҳол «тез ёрдам» машинасини чақиртирдик. Жабрланувчининг сочлари ва башараси қонга бўялган, мия қатиғига ўхшаш нарса ҳам кўзга ташланиб турарди. Кейинчалик эр-хотин ҳам уни мия қатиғи деб ўйлаганликларини ва найнов бу зарбадан ўлиб қолиши мумкин-

қилди. Оқаринқираб кўринаётган нарса эса ачитқи экан. Шифокор жабрланувчининг бошини бинт билан боғлаб, ҳар эҳтимолга қарши эрталаб шифохонага учраб, бош мия чайқалмаганлигига ишонч ҳосил қилиш керак деб тавсия берди. «Тез ёрдам» машинаси кетгач, мен аслида қандай воқеа содир бўлганлигини аниқлашга тушдим. Биринчи бўлиб сўраб-суриштирилган жабрланувчи бошига яхшилаб туширишганидан кейин бунга қадар нима воқеа рўй берганлигини эслай олмаслигини айтди. Нима учун уни урганликларини ҳам билмас экан.

даражасини аниқлаб берди). Эр-хотиннинг ҳар бири алоҳида-алоҳида сўралди – улар ҳаммаси қандай рўй берганлигини аниқ ва батафсил айтиб бердилар. Берган кўрсатмалари деярли бир хил бўлиб чиқди, тушунтиришлари ҳам аниқ ва мантиқли эди. Булар ҳақиқатни айтаётганликларини шундоққина сезилиб турарди. Бунинг устига ёш жувон мутлақо хушёр, эри эса қайнотаси билан 150 грамм ароқ ичганли-

ОМАДИ КУЛМАГАН ЎҒРИ

Беқарор иқтисодий вазият ва ишсизлик жамиятда жиноий йўл билан тараллабедод қилиб юришни истайдиганлар уруғини урчитмоқда.

Ўтган йилнинг март ойида Одессадаги жаҳонга машҳур «7 км» бозорида қизиқ воқеа содир бўлди. Ўғирлик бобида омадини синаб кўрмоқчи бўлган ёш йигит пайт пойлаб, савдо дўкончаларидан бирининг атрофида одам сийраклашишини кутиб турди-да, пештахтага ёйиб қўйилган товарлардан чангаллаб олиб, жуфтани ростлаб қолишни кўзлабди. Шу зайил унинг қўлига илингани эркак ва аёллар атирлари бўлди.

Бироқ жиноят содир этган жойдан тезроқ «куён бўлиб қолиш» истагидаги йигит елкасига осиб олган халтанинг тасмаси миҳи тушиб кетиб бўшашиб қолган ингичка ёғочга илиниб қолганлигини

сезмаган. Пештахтадаги нарсалардан кучоғига сиққаничасини юлқиб олган «ўғригина бола» бутун вужуди билан қочмоқчи бўлганида яхлаган асфальтда тийганиб кетиб, бор бўйи билан йиқилиб тушибди.

Дўкондор кампир қўлига тушиб қолган таёқ билан (бу таёқдан у товарларни илиб қўйиш учун фойдаланар экан) бошлаб туширди. Қўшни дўкон сотувчиси ҳамкасабасига ёрдамга етиб келди. Икковлон ўғридан олган нарсаларини қайтариб олишгач, йигитнинг юмшоқ ерига бир-икки яхшилаб тепишди. Аммо сотувчилар милицияни ёрдамга чақиришни лозим топишмаган.

ЕТТИ ЙИЛГА ОЗОДЛИКДАН МАҲРУМ ЭТИЛДИ

Босқинчилик учун муносиб «ўлжа» топа билмаган қароқчи устидан Санкт-Петербург шаҳрининг туманларидан бири суди ана шундай ҳукм чиқарди.

Қисман антиқа воқеалар сирасига киритса бўладиган бу ҳодиса 2011 йилнинг июнь ойи бошларида содир бўлди. Бўкиб ичган бир эркак кечкурун қўлда пичоқ тутган ҳолда, кейинчалик ўзи эътироф этишича «овга чиқибди» – ичкиликбозликни давом эттиришга пули қолмаган экан. Холи кўчалардан бирида ёшгина жувонга зўрлигини кўрсатмоқчи бўлган. Бахтли тасодифни қарангки, бу аёл самбо бўйича спорт устаси экан. Бир неча усул қўллаганидан сўнг жиноятчи олишув жабрланувчисига айланган-қўйган. Воқеа содир

бўлган жойнинг ўзида уни полициячилар қўлга олишган. Маълум бўлишича, бу эркак талончилик, ўғирлик, босқинчилик учун илгари бир неча бор судланган экан. Санкт-Петербург полицияси вакиллари самбочи аёлга ёрдами учун миннатдорчилик билдиришди. Ёш жувон бу ишни жасорат деб билмаслигини айтиб, олишув асносида хавф-хатар ҳақидаги ўй-фикр хаёлига ҳам келмаганлигини таъкидлади. Босқинчига бундан кейинги ҳаёт йўли ҳақида обдон ўйлаб олишга вақт топилди.

Интернет тармоғи материалларидан.

Иқтисодий-ҳуқуқий газета

НОРМА МАСЛАХАТЧИ

ҲУҚУҚ
СОЛИҚЛАР
БУХГАЛТЕРИЯ

ТАЪСИСЧИ «Norma Hamkor» МЧЖ

Газета 2006 йил 26 декабрда
Ўзбекистон Матбуот ва ахборот
агентлигида рўйхатга олинди.
Рўйхат рақами 0074.

БОШ МУҲАРРИР
ФАРҲОД КҮРБОНБЕКОВ
ТАҲРИРИЯТ МАНЗИЛИ:
100105, Тошкент ш.,
Миробод тумани,
Таллимаржон кўч., 1/1,
тел. 283-44-57
E-mail: gazeta@norma.uz,
normapress@mail.ru
www.norma.uz
Нашр учун масъул:
Нодир Алимов

Муаллифлар фикри доим ҳам таҳририят нуқтаи назарига мос келавермайди.
Таҳририят муштарийлар билан ёзишиб туриш имкониятига эга эмас.
"Норма маслаҳатчи"да эълон қилинган материалларни тўлиқ ёки қисман қўчириб босиш, электрон ва бошқа манбаларда кўпайтириш, тарқатишга фақат "Norma" МЧЖ билан тузилган шартнома асосида йўл қўйилади.

Газета таҳририят томонидан тайёрланган диапозитивлар ёрдамида "TOPPRINT" МЧЖ босмахонасида босилди (Тошкент ш., Миробод тумани, Таллимаржон кўч., 1/1).
Индекс – 186 Буюртма 165 Адади 3 250. Баҳоси келишилган нархда
Газета 2012 йил 16 апрелда соат 16.00 да топширилди.
ISSN 2010-5223